

Mokslu Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 17 (726)

LIETUVOS MOKSLO TARYBOS PRANEŠIMAI

KONKURSAS Į AKADEMINĖS ETIKOS IR PROCEDŪRŲ KONTROLIERIAUS PAREIGAS

2023-10-06

Lietuvos
mokslo
taryba

Lietuvos mokslo taryba kviečia mokslininkus, mokslo ir studijų institucijas, mokslininkams ir kitiems tyrėjams atstovaujančias asociacijas siūlyti kandidatus į akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus pareigas. Mokslininkai gali patys

siūlyti savo kandidatūras. Kandidato į Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolierius atrankos tvarkos aprašas reglamentuoja kandidato į Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolierius atrankos tvarką.

Dokumentai, kuriuos privalo pateikti kandidatai arba kandidatus siūlantys subjektai:

– kandidato paraiška dalyvauti atrankoje ir sąžiningumo deklaracija (aprašo 3 priedas) arba kandidatą siūlančio subjekto teikimas;

– kandidato sutikimas dėl asmens duomenų tvarkymo (aprašo 4 priedas);

– kandidato gyvenimo aprašymas (laisva forma);

– kandidato mokslo (meno) daktaro diplomo kopija;

– informacija ir dokumentai, įrodantys vadovaujamojo darbo patirtį (laisva forma).

Nurodytus dokumentus reikia pateikti el. paštu info@lmt.lt iki š. m. spalio 31 d. 16 val. *Daugiau informacijos:* Karolina Plochnikovaitė, tel. +370 670 32 435; el. paštas info@lmt.lt.

„Mokslu Lietuvos“ redakcinės kolegijos narys Algirdas Mikas Žemaitaitis sutinka garbingą jubiliejų

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos mokslo tarybos pranešimai

● 1–2 p.

Visuomenės aktualijos

● 2 p.

Kas yra akademinė bendruomenė?

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3 p.

Lietuvos mokslininkų dalyvavimas tarptautiniuose projektuose

● 4 p.

Pasaulio lietuvių sporto asociacijai – 10 metų

● 4 p.

Kauno modernizmo architektūra įrašyta į Pasaulio paveldo sąrašą

● 5 p.

Naujausių tyrimų apžvalga

● 5–7 p.

Akademikas Zigmantas Zinkevičius: kodėl neįgyvendinta Tautinio švietimo koncepcija

● 9–10 p.

Naujos knygos

● 11 p.

Netektys

● 11–12 p.

Nauja programos „Europos horizontas“ interneto svetainė

Nuo rugsėjo 18 d. veikia nauja programos „Europos horizontas“ (EH) interneto svetainė adresu europohorizontas.lt, kurią sukūrė Lietuvos mokslo tarybos (LMT) Nacionalinių kontaktinių asmenų grupė. Augantis Lietuvos pareiškėjų susidomėjimas ir dalyvavimas didžiausioje Europoje bendroje mokslinių tyrimų ir inovacijų programoje paskatino sukurti Lietuvos pareiškėjams pritaikytą interneto svetainę.

Naujoji EH programos svetainė sudarys galimybes platesniam visuomenės informavimui apie EH programos kvietimus. Pareiškėjai ne tik turės prieigą prie naujausių tematinų kvietimų, sužinos Europos naujienas ir iniciatyvas, bet ir galės registruotis bei dalyvauti jiems aktualiuose renginiuose,

NCP grupės vadovė Aurelija Povilaikė

lengvai rasti neatlygintinai profesionalią pagalbą teikiančių NCP grupės narių kontaktus. LMT NCP grupės vadovė Aurelija Povilaikė pažymėjo, kad „vienas iš pagrindi-

nių interneto svetainės sukūrimo tikslų buvo informacijos surinkimas į vieną vietą. Itin svarbu turėti internetinę erdvę, kurioje būtų pateikti skelbiami kvietimai, informacija apie nacionalinius ir tarptautinius renginius, pateikti paraiškų tinkamumo kriterijai bei nuolatinę ir įvairiapusišką pagalbą teikiančios komandos kontaktai“.

NCP grupė – tai Europos Sąjungos ir asocijuotų valstybių nacionaliniai kontaktiniai atstovai. Kiekvieno NCP tikslas – teikti pareiškėjams visapusišką pagalbą įvairiais mokslinių tyrimų ir inovacijų programos „Europos horizontas“ taisyklių taikymo ir dalyvavimo klausimais. *Parengė Lietuvos mokslo tarybos Komunikacijos ir veiklos organizavimo skyriaus visuomenės informavimo specialistė Solveiga Ramanauskienė.*

Pasirašytas dvišalis Lietuvos mokslo tarybos ir Taivano nacionalinės mokslo ir technologijos tarybos susitarimas dėl mokslinių tyrimų finansavimo

Vilnius, 2023-09-22

Siekiant plėtoti Lietuvos ir Taivano tyrėjų bendradarbiavimą, Lietuvos mokslo taryba pasirašė susitarimo memorandumą su Taivano nacionaline mokslo ir technologijos taryba (NSTC). Šiuo memorandumu sutarta, kad abi šalys, besivadovaudamos mokslo pažangos skatinimo principais, finansuos bendrus Lietuvos ir Taivano aukštojo mokslo įstaigų ir mokslinių tyrimų institutų mokslininkų projektus biotechnologijų, lazerių ir medžiagų mokslo, inžinerijos bei informacinių kompiuterinių technologijų srityse. Bendrų mokslinių tyrimų projektams, seminarams, praktinių užsiėmimų vykdymui per mokslinių tyrimų

LMT pirmininkas prof. Gintaras Valinčius ir Taivano mokslo ir technologijų ministro pavaduotoja Yi-Juang Chern

grupės 2024–2027 metams numatyta skirti iki 5 mln. eurų: po 2,5 mln. eurų skirs LMT ir NSTC.

„Partnerystė su Taivano mokslo institucijomis atvers plačias galimybes abipusei mokslinių tyrimų pažangai. Tikiuosi, kad dalijimasis žiniomis ir patirtimi biotechnologijos, lazerių ir medžiagų mokslo, inžinerijos bei in-

■ Nukelta į 2 p.

Pasirašytas dvišalis Lietuvos mokslo tarybos ir Taivano nacionalinės mokslo ir technologijos tarybos susitarimas dėl mokslinių tyrimų finansavimo

Vilnius, 2023-09-22

■ Atkelta iš 1 p.

formacinių kompiuterinių technologijų srityse, bendrai įgyvendinamų tyrimų rezultatų poveikis, gerinant gyvenimo kokybę, ryškiai prisidės prie socialinio ir ekonominio mūsų šalies vystymosi ir vyraujančių socialinių bei ekonominių problemų sprendimo“, – sakė LMT pirmininkas prof. Gintaras Valinčius. Jis pabrėžė, kad šis bendradarbiavimas yra ypač svarbus, prisidedant prie jaunųjų tyrėjų karjeros skatinimo bei mūsų šalies mokslinių tyrimų potencialo augimo.

Memorandumas pasirašytas Vilniuje vykusio jungtinio Taivano ir Lietuvos bio-

technologijų mokslinių tyrimų simpoziumo metu. Šis simpoziumas, Lietuvoje organizuotas pirmą kartą Vilniaus universiteto (VU) Gyvybės mokslų centre, tapo puikia naujausių žinių genų redagavimo, ląstelių terapijos, genų manipuliacijų srityje perdavimo platforma.

Kaip CRISPR-Cas9 (genų redagavimo) metodas gali būti naudojamas Parkinsono, Alzheimerio, onkologinių ir kitų ligų ankstyvojoje diagnostikoje ir gydyme? Kokie naujausi atradimai, kuriant priešvėžinius vaistus ir gydymo metodus? Savo tyrimais ir veikla garsūs VU Gyvybės mokslo centro, VU ligoninės Santaros klinikų, Lietuvos

sveikatos mokslo universiteto, Inovatyvios medicinos centro, Taivano universitetų, medicinos įstaigų, mokslinio tyrimo institutų mokslininkai dalijosi mokslinių tyrimų ir technologijų pasiekimais, pristatė naujausių tyrimų rezultatus žmonių sveikatos gerinimui ir ligų gydymui taikant naujausias biotechnologijas.

„Šis simpoziumas yra dar vienas reikšmingas žingsnis plėtojant Lietuvos ir Taivano mokslininkų bendradarbiavimą bei naujoji mokslų pažangos metodų ir inovacijų plėtrą. Tai antrasis tokio pobūdžio renginys po gegužę vykusio seminaro Taivane, kuriame savo tyrimus pristatė Lietuvos lazerių ir

medžiagų mokslo, inžinerinių tyrimų specialistai. Tokie dvišaliai moksliniai susitikimai apibendrina dviejų šalių pastangas, siekiant skatinti tarptautinį mokslinį bendradarbiavimą, ir leidžia mums bendrais pajėgumais ieškoti naujausių technologinių sprendimų, kurie taip pat gali prisidėti prie naujų ligų diagnostikos ir gydymo metodų, galinčių turėti milžinišką įtaką žmonių sveikatai ne tik Lietuvoje ir Taivane, bet ir visame pasaulyje“, – teigia G. Valinčius. *Parengė Lietuvos mokslo tarybos Komunikacijos ir veiklos organizavimo skyriaus Visuomenės informavimo specialistas Denisas Kolomyckis.*

VISUOMENĖS AKTUALIJOS

Linas Kukuraitis apie nerimo pandemiją

Įtampa ir nerimas, kurį visuomenėje sukėlė užsitęsusi pandemija, Ukrainoje vykstantis karas ir vis sudėtingesnė ekonominė situacija, išsilieja smurto protrūkiais mokyklose, destruktiviu vaikų ir paauglių elgesiu ir kraštutiniais sprendimais, kuriuos priima laiku pagalbos negavę suaugusieji. „Jau gerus metus kalbame apie **nerimo pandemiją** – jausmą, kad vienu metu mus užklupo maras, karas ir gresiantis badas. Tokia ilgalaikė įtampa negali praeiti be pasekmių, ji išsilieja agresija ir tai patvirtina smurtas mokyklose,

psichotropinių medžiagų vartojimo pikas, vėl prasidėjęs karas keliuose ir ypač sukretiantys savižudybių ar vaikų nužudymo atvejai“, – sako Seimo narys Linas Kukuraitis. Jo teigimu, visuomenės patiriama įtampa ir ilgalaikis nerimas nėra pavienių žmonių problema, tad ir reakcija į juos turėtų būti sisteminė, **sprendimus reikėtų priimti šalies, o ne asmens lygmeniu.**

„Labai trumparegiška manyti, kad problemų kyla tik tam tikrose mokyklose, miestuose ar šeimose, ir tai – pavieniai atvejai.

Visuotinis nerimas – sisteminė problema, kurią ir spręsti reikia sistemiškai, pradėdant nuo visiems prieinamos psichologinės pagalbos ir baigiant būtiniais sprendimais, leisiančiais oriai išgyventi visiems: dirbantiems, jaunoms šeimoms, senjorams ir kitiems. O šiuo metu susiklostė tokia situacija, kai žmonių patiriamas fizinis, psichologinis ir materialinis nesaugumas sproginėja skirtingomis socialinėmis įtampomis“, – pastebi L. Kukuraitis. *Parengta pagal Seimo spalio 3 d. pranešimą*

DĖL ŽINIASKLAIDOS RĖMIMO 2024 METAIS KONKURSO

Vienas fondas baigia darbą, o kitas dar neįkurtas

Konkursa 2024 metams Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas neskelbs. Iki 2023 m. pabaigos Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas toliau vykdys savo funkcijas – šių metų projektų finansavimą ir priežiūrą. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Visuomenės informavimo įstatymo 27 ir 28 straipsnių pakeitimus, konkursą skelbs ir organizuos **Medijų rėmimo fondas**. Informacijos ieškoti Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos tinklalapyje (www.lrlt).

Tarp svarbiausių praėjusių metų darbų kultūros ministras **Simonas Kairys** buvo įvardijęs Medijų rėmimo fondo steigimą. Jis dar šiais metais turėtų pakeisti iki šiol gyvavusių ir valstybės rėmimą kultūrinei, regioninei bei nacionalinei žiniasklaidai administravusių Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą.

Tačiau oficialiai šis Fondas dar nėra įsteigtas, vadovo konkursas nepaskelbtas, o paraiškų teikimo data skendi nežinioje. <...> Praėjusią savaitę „15min“ kalbintas kultūros ministras teigė, kad „ruduo tikrai yra tas laikas, kai tie kvietimai bus padaryti“, tačiau, nenorėdamas konkretizuoti datos, pareiškė, kad „tiek žiniasklaidos sektorius, tiek ministerija supranta, kad kuo greičiau, tuo geriau. Ta linkme ir yra dirbama“.

Ragina apsišarvuoti kantrybe

Anot kultūros viceministro **Vyginto Gasparavičiaus**, rugpjūčio pabaigoje trys naujojo Medijų rėmimo fondo steigėjai – Kultūros ministerija, Visuomenės informavimo etikos asociacija ir Kultūros periodinių leidinių asociacija – pasirašė steigimo sutartį. Visi reikalingi dokumentai yra pas notarą, po jo

keliaus į Registrų centrą. Buvo tikimasi, kad rugsėjį galutinai bus įsteigta ši nauja viešoji įstaiga, kuri pakeis kelis dešimtmečius gyvavusių Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą. Taip pat viceministro teigimu, rengiamasi ir naujojo Fondo vadovo konkursui, kuris bus paskelbtas iškart, kai tik bus oficialiai įregistruotas pats Fondas. „**Įstaigos vadovą tikimės žinoti spalį**“, – tikino V. Gasparavičius.

Anot viceministro, paraleliai turėtų būti patvirtinti Fondo finansavimo nuostatai, o atsiradus vadovui, atrinkti ekspertai, skelbiamas paraiškų priėmimo laikas, jų vertinimai ir, galiausiai, finansuojamų projektų rezultatai. Nors pastaraisiais metais jau buvo įprasta, kad paraiškos kitų metų projektų finansavimui būdavo paskelbiamos rugsėjo mėnesį, o rezultatai žinomi metų pabaigoje, šiemet dėl vėlavusio Medijų rėmimo fondo įstatymo priėmimo Seime, kultūros viceministro teigimu, leidėjai turėtų apsišarvuoti kantrybe.

„Tikimės paraiškų konkursą paskelbti gruodžio mėnesį, o mažųjų programų rezultatus turėti dar šiais metais“, – sakė V. Gasparavičius. Pasiteiravus, kaip įmanoma per mėnesį ir sulaukti paraiškų, ir jas įvertinti, viceministras teigė, kad įmanoma būtų trumpinti laiką, skirtą paraiškų priėmimui, o sėkmės atveju mažųjų programų vertinimas užtruktų gerokai trumpiau.

Naujajame Fonde yra numatytas ir **strateginis kultūros leidinių finansavimas, kuris būtų skiriamas ne vieniems, kaip iki šiol, bet trejiems metams**. Kadangi šių projektų apimtis turėtų būti gerokai didesnė, tad ir jų vertinimas užtruktų ilgiau. Paklaustas, kada leidėjai galėtų žinoti kitų metų veiklos finansavimą, V. Gasparavičius teigė neketinantis spėlioti, o dabartiniame etape svarbiausia susikoncentruoti į naujo vadovo išrinkimą ir

galutinį Fondo finansavimo gairių parengimą.

Paklaustas, ar taip vėluojant su paraiškų teikimu nėra svarstomas alternatyvus finansavimo variantas bent šiais metais, kultūros viceministras pažymėjo, kad Seimo priimtame Medijų rėmimo fondo įstatyme jokios finansavimo alternatyvos nėra numatytos. V. Gasparavičiaus teigimu, Fondo darbo grupę sudaro tiek kultūros, tiek nacionalinės, tiek ir regioninės žiniasklaidos atstovai, todėl visi yra suinteresuoti kuo skaidresne ir greitesne naujos įstaigos veiklos pradžia.

Paklaustas, **ar jau yra numatytos patalpos, kuriose įsikurs Fondas, kultūros viceministras teigė, kad pradžioje jis savo veiklą vykdys Kultūros ministerijoje**. Vėliau bus svarstomi kiti variantai. Pašnekovas pabrėžė, kad alternatyvų tikrai yra.

Pasiteiravus, kur leidėjai turėtų sekti informaciją apie būsimo Fondo naujienas, viceministras V. Gasparavičius rekomendavo stebėti Kultūros ministerijos internetinę svetainę. V. Gasparavičius taip pat pažymėjo, kad pirmaisiais mėnesiais internetinė Fondo svetainė bus **užkrauta** ant standartinio valstybinio sektoriaus šablono, o ilgalaikėje perspektyvoje **bus galima galvoti** ir apie kitą – geresnę ir Fondo funkcijas labiau atitinkančią – svetainę.

„Tikėkis geriausio, bet ruoškis blogiausiam“

Viena iš Medijų rėmimo fondo dalininkų, Visuomenės informavimo etikos asociacijos komisijos pirmininkė Vaiva Radikaitė-Žukienė „15min“ patvirtino, **kad naujojo Fondo reikalai dabar vėluoja pirmiausia dėl pavasarį Seime užstrigusio įstatymo priėmimo**. „Tiek kultūrinės žiniasklaidos atstovai, tiek ir regioniniai leidėjai paprastai rudenį planuodavo savo būsimums biudžetus,

perspektyvas ir rengdavo turinio projektų paraiškas kitiems metams. Deja, šiemet ši tvarka sugriuvo, o anksčiau įprastos buvusios procedūros vėluoja“, – teigė V. Radikaitė-Žukienė. Anot jos, vėluojantį turinio projektų priėmimą ir finansavimo rezultatų paskelbimą bent iš dalies galėtų kompensuoti naujajame Fonde numatytas ne tik konkrečių projektų finansavimas, bet ir gerokai platesnis leidinių veiklos rėmimas. Tad žiniasklaida, kuri dalyvauja šiuose konkursuose, skaičiuodama ateinančių metų biudžetą, turėtų įvertinti šias aplinkybes. „Yra veiklų, kurių be valstybės pagalbos mažesnės įstaigos tiesiog nepajėgios įgyvendinti. Tarkime, turinio skaitmenizavimas, archyvų tvarkymas, televizijai svarbus turinio pritaikymas neįgaliesiems ir pan.“

Nors projektas dar yra svarstomas, tačiau manome, kad **dalis finansų turėtų būti skiriama ir tokiai žiniasklaidos veiklai, padedant įdiegti naujas technologijas ar saugoti per dešimtmečius kauptus archyvus, kurie yra svarbi mūsų kultūros istorijos dalis**“, – kalbėjo Visuomenės informavimo etikos asociacijos atstovė. Paklausta, kaip vertina tas aplinkybes, kad rugsėjo viduryje naujasis Fondas ne tik kad neturi vadovo, darbuotojų, ekspertų, tačiau iki galo nėra žinomos ir visos finansavimo gairės, V. Radikaitė-Žukienė pacitavo žinomą posakį: „Tikėkis geriausio, bet ruoškis blogiausiam.“ „Kalbant apie naujojo Fondo vadovo išrinkimo ar projektų konkurso paskelbimo datas, kurias mini Kultūros ministerija, nebūčiau tokia optimistė. Tačiau tikiu, kad konkursas iki šių metų pabaigos vienaip ar kitaip bus paskelbtas.“

Šaltinis: <https://srtfondas.lt/news/162/84/Del-2024-m-konkurso>

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Jonas Jasaitis

Ar Lietuvoje yra akademinė bendruomenė?

Ilgą laiką dirbantis mokslinėje akademinėje veikloje, tenka sutikti labai įvairiai besielgiančių asmenų. Būtent elgsena, gebėjimas spręsti aktualias, neretai ir labai sudėtingas, net prieštaraujantis vertinamas problemas, gebėjimas išsakyti savo principinę poziciją ir atskleidžia asmens dvasinę kultūrą. Likimas lėmė galimybę sutikti labai aukštos kultūros atstovus, kuriuos be jokių abejonių tenka priskirti prie dvasios aristokratų. Jiems pirmiausia būdingas platus išprusimas, pastovus domėjimasis ir aktyvus dalyvavimas, sprendžiant aktualiausias valstybės kultūros problemas, ir nepalaužiama dorovinė pozicija. Su šiais asmenimis nelengva, bet labai įdomu ir malonu bendrauti. Ir jie patys noriai dalijasi sukaupta patirtimi, pataria, kaip elgtis konfliktinėse situacijose, bet savo nuomonės neprimeta. Dažniausiai pasako, kaip patys pasielgtų, ir glaudai, bet tvirtai pagrindžia savo poziciją.

Tokie žmonės traukia geranoriškai nusiteikusių aplinkinių dėmesį. Jie tikrai nesiekia dominuoti, bet pirmiausia išklauso tuos, kurie į juos kreipiasi, pasiūlo savo nesavanaudišką pagalbą. Vengia arogantiškų, perdėm save vertinančių asmenų, tačiau nebijo juos perspėti ir paraginti patiem susimąstyti. Tiek mokslinėje, tiek administracinėje veikloje išreiškia labai tvirtą ir gerai argumentuotą požiūrį. Tokius žmones apibūdiname kaip neformalius lyderius, dorus ir teisingus, jais pasitikime, ir juos noriai kreipiamės patarimo. Svarbu ir tai, kad jie nebijo prisipažinti klaidę. Bene labiausiai paplitęs žodis, kuriais juos vadiname, yra ASMENYBĖ. Savo buvimu jie praturtina aplinkinius, skleidžia gerą ir tiesą.

Tikriausiai daugelis galime pasidžiaugti, kad savo gyvenime tokių žmonių sutikome ir ilgam, o neretai ir visam laikui jutome jų įtaką. Gerai žinome, kad ASMENYBĖ niekada nenuskriaus, neįkyrės, visada padės. Tik ir patys turime juos pastebėti bei įvertinti. Kai likimas juos pasiima, jie lieka mūsų emocinėje atmintyje kaip nepakartojami švyturiai. Bendrojo lavinimo mokykloje iškart atkreipė dėmesį savo erudicija ir dvasine šiluma keli mokytojai. Mėgome juos pačius, mėgome ir jų dėstomus dalykus. Ne vienas padėjo ir profesiją pasirinkti, ir sudėtingose situacijose apsispręsti, nors tada jų jau ir nebebuvo greta.

Dirbant Pedagogikos mokslinio tyrimo institute (toks bene ilgiausiai buvęs jo pavadinimas), buvo tikra laimė sutikti profesorius: Joną Laužiką, Leoną Jovaišą, Juozą Vaitkevičių, o kitoje veikloje – akademiką Zigmą Zinkevičių. Žinoma, tokių tikrų inteligentų, dvasios aristokratų buvo nemažai. Juos ir šiandien be jokio svyravimo priskirtume akademinėi bendruomenei. Taip turėtume vertinti absoliučią daugumą mokslininkų, nes juk būtent jie skatina žmonijos pažangą, daro mūsų gyvenimą prasmingesnį, šviesesnį ir gražesnį.

Deja, apžvelgiant bendrą dabar mokslininkų diplomus turinčių asmenų įtaką valstybės raidai, šiandien tenka labai rimtai nusivilti. Tarp tų keliolikos tūkstančių mokslo daktarų diplomais pasidabinusių asmenų daugumą jų tenka priskirti VIDUTINYBĖMS. Tai yra gal ir kvalifikuoti specialistai, tačiau juos galime priskirti ne dvasios aristokratams, o tik „tarnautojams“ – techninės aparatūros ir kompiuterių klaviatūros „priedėliams“. Tarsi „dirbtinio intelekto“ įrenginiai jie atlieka pavestas funkcijas, savo požiūrį į supančią aplinką išreiškdami nebent privačiuose paplepėjimuose prie kavos puodelio, prieš tai gerai apsidairius, ar šalia nesėdi koks viršininkėlis ar ilgaliežuvis, kuris kažkam greitai perduos, apie ką kalbėjai.

Ar šie diplomuoti asmenys žinomi plačiajai visuomenei, ar jie dalyvauja, rengiant valstybės strategiją ir apgalvojant jos ateitį? Nors objektyviai vertinant jų tiriamoji veikla turėtų pasitarnauti žmonijos pažangai, bet ar tikrai pasitarnauja? Ar jie patys geba atskirti, kas yra tikrai vertinga ir dora, o kas tik padeda skatinti besaikį vartojimą? Ir dar: jeigu jie mato viršininkėlių ar net bendradarbių skriaudžiamą kolegą, t. y. akivaizdžias mobingo apraiškas, ar bent bando padėti užpultajam ir nutraukti neteisėtą veiklą? Gal kaip tik viduje džiūgaujama, vedami pavydo: „Štai dabar tas darbštuolis jau užpultas, taigi ir man nereikės pergyventi, kad dirbčiau daugiau ar efektyviau...“? O gal dažniausiai naudojamas toks motyvas:

„Manęs tai neliečia, man tai nerūpi, tai – ne mano reikalas, joks viršininkas man neliepė tuo domėtis...“ ir pan.?

Eikime prie labai konkrečių Lietuvos mokslininkų veiklą trikdančių aferų. Jau daugiau kaip ketverius metus absurdiškai puolamas vienas žymiausių viešosios politikos analitikų – Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) profesorius Algis Krupavičius. Jis apkaltintas kito tyrėjo medžiagos pasisavinimu, nors toks jo kūrinys niekada nebuvo nei paskelbtas, nei pristatytas publikuoti. Dar daugiau: jokia tariamai pasisavinto teksto autorinė analizė niekada nebuvo atlikta. Bet ar bent vienas profesorius kolega pasirūpino, kad būtų atšauktas šio mokslininko engimas? Ar bent pasidomėjo, kas čia taip suinteresuotas, kad prof. Algio Krupavičiaus mokslinė veikla būtų nutraukta, o į mobingą įsivėlę asmenys nebūtų sustabdyti? Kaip Lietuvoje viešosios politikos tyrimų raidai atsiliesis ši absurdiška šmeižto kampanija? Pagaliau, kas taip norėjo, kad Lietuvos politinių partijų dabartinė veikla nebūtų analizuojama? Nuo kada į finansines aferas įsivėlusiu vadinamųjų „politikų“ veikla neturi būti tiriama? Priešingai, nuo kada tokie „politikai“ ir „turto vystytojai“ gali kištis į mokslo raidą?

Atkreipkime dėmesį ir į procesus, kurie yra tiesiogiai susiję su visos mūsų valstybės raida ir jos ateitimi. Seime neva vyksta „Valstybės vizijos – 2050“ svarstymas. O kiek mokslo laipsnius ir vardus turinčių asmenų šį, atspirašant, dokumentą perskaitė įdėmiai, nuo pradžios iki paskutinio puslapio? Kiek pasidomėjo, ką ši vadinamoji vizija reikš jo paties sričiai? Ar taip ir patikėjo tuo, ką plūrija televizijos žinių skaitovai, kad esą ta „šaurinė žvaigždė“ lems visuomenės demokratiją ir aktyvumą, kad rūpinimasis gimtąja kalba arba gyventojų tautinės struktūros pokyčiais, t. y. migracine politika, būtų tik „kapanojimasis“ arba net „amžinasis įšalas“? Kad mums Lietuvoje neberekia lietuvių kalbos, o Valstybinė kalbos inspekcija tėra tik struktūra, kurios darbuotojams tik be reikalo mokami atlyginimai, nes „kaip noriu, taip ir šneku“? Ar išmaniojo telefono ekrane pakišta frazė, kad dabar yra „debesuoti debesys“, nebesujaudina?

Kam kitam, jei ne mokslininkams, labiausiai turi rūpėti švietimo, jaunimo rengimo gyvenimui ir visuomenės pilietinio ugdymo turinys? Štai nuo šių metų pradžios bendrojo ugdymo procese pasirodė nauja vadinamoji „gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“. Tokio dalyko vadovėlių nėra ir neaišku, kada jie bus parašyti. Tokio dalyko dėstymo metodika neparengta, mokymo priemonių nėra, o ir šio dalyko specialistus atseit tik dabar pradės ruošti, tačiau mokymo plane šis dalykas jau paskelbtas privalomu. Kada tokie atvejai išvis yra buvę švietimo sistemoje?

Dabar atkreipkime dėmesį į šio, taip solidžiai pavadinto, dalyko turinį. Kristina Zamarytė-Sakavičienė klausia: „Ar šio dalyko programos rengėjai siekia uždrausti pornografiją, ar siekia mažinti psichoaktyvių medžiagų vartojimą? Ar jie puoselėja vyro ir moters santuoką kaip šeimos idealą? Ar siekia ugdyti jaunimą, kad seksualinius santykius jie atidėtų, sėdami su ilgalaičiu išpareigojimu, meile ir šeimos sukūrimu?“ (žr. „Pozicija“, š. m. rugsėjo 12 d.). Pasirodo, šioje programoje nėra nieko panašaus: gyvenimo įgūdžiais joje laikomi, net vaikams brukami „saugaus sekso“ (įskaitant ir oralinio) įgūdžiai. Tad kokiam gyvenimui čia ruošiamas mūsų jaunoji karta? Kokios rūšies „malonumus“ perša tokia programa? Ar šeimos gyvenimą jos sudarytojai laiko tik sudėtinga, jau atgyvenusia „prievole“ ir tyčiojasi iš žmogaus pareigų žmonijai?

Nejaugi mums jau tenka pripažinti, kad dabartiniai valdantieji pasiekė, jog „padugnės tapo elitu, o elitas paskelbtas padugnėmis. Šiandien aukštoji kultūra – tik saujelės konservatyvių inteligentų rūpestis. Jos vietą užėmė liumpenų kultūra. Jai besipriešinantys skelbiami marginaliais, ekstremistais, patvoriniais. Net valstybės priešais...“

Kaip tai atsitiko? Dr. Vytautas Sinica atsako: „Mokiniai iš namų atsineša naują požiūrį į pagarbą, tvarką, drausmę, paklusnumą, hierarchiją ir pareigas apskritai. Negavę šių dalykų kaip normos namuose, jie jų nepriima ir mokykloje. <...> Lyg pareigos turi linksminti ir patikti, kad būtų atliekamos.“

Ką apie tokius visuomenės struktūros ir elgsenos pokyčius mano dabartinė Lietuvos mokslininkų karta? Nejaugi pritaria? Arba mano, kad jau nieko nebeįpakeisi? ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Mokytojai visuomenės pokyčių priešakyje. Spalio 5 d. minint Tarptautinę mokytojų dieną, tai pabrėžė Seimo Švietimo ir mokslo komiteto narė Edita Rudelienė. Mokytojų dieną ir jos išvakarėse lankiusi daugiau kaip 20 šalių mokyklų, Seimo narė sako pajutusi tvyrantį nerimą ir įtampą, kurią atnešė naujas žinių sezonas. Mokyklose vykstantys streikai veikia kaip mokytojų raginimas visuomenei prisiimti atsakomybę, mokytis lankstumo greitai kintančiame pasaulyje, ugdyti dialogo kultūrą. Tarp ministerijos, savivaldos ir mokyklų būtina užtikrinti kuo atviresnį dialogo erdvę: „Turime ne tik klausytis, ką kalba kita pusė, o ir girdėti vieni kitus. Atviras dialogas – vienintelis kelias suderinti mokytojų poreikius ir valstybės interesus“, – teigia E. Rudelienė.

Seimas imasi iniciatyvos dėl Ukrainos pakvietimo prisijungti prie Aljanso. Rugsėjo 19 d. priimtoje rezoliucijoje Seimas paskelbė, kad jau dabar pritaria Ukrainos, kaip narystės NATO kriterijus atitinkančios valstybės, pakvietimui prisijungti prie Aljanso. Kartu Lietuvos parlamentas kreipsis į NATO valstybių narių parlamentus, siūlydamas pritarti Ukrainos oficialiam prašymui prisijungti prie NATO ir paskatinti NATO valstybių narių vyriausybes remti sprendimą pakviesti Ukrainą narystei NATO aukščiausiojo lygio susitikime Vašingtone 2024 m. liepos 9–10 d., po kurio nedelsiant prasidėtų derybos dėl Ukrainos narystės Aljanso. Ukraina 2022 m. rugsėjo 30 d. pateikė oficialų prašymą prisijungti prie NATO.

Rezoliucijoje pažymima, kad Ukrainos pakvietimas tapti NATO valstybe nare aiškiai patvirtins, kad Rusija neturi veto teisės NATO plėtrai ir negali formuoti pilkųjų saugumo zonų Europoje. Ukrainos pasirengimą narystei NATO pagal Šiaurės Atlanto sutarties 10 straipsnį įrodo Ukrainos pagrindinių Šiaurės Atlanto sutarties principų gynimas ir jos ginkluotųjų pajėgų patikimumas, kovojant su pagrindine NATO grėsme, ir kad Ukrainos pasirengimas jau dabar lenkia individualų dalies dabartinių NATO valstybių narių pasirengimą. Už šią Seimo rezoliuciją vieningai balsavo 122 Seimo nariai.

Baltijos Asamblėjos apdovanojimų komisija skyrė 2023 m. Baltijos Asamblėjos literatūros, meno ir mokslo premijas. Spalio 6 d. Rygoje įvyko Baltijos Asamblėjos apdovanojimų jungtinės žiuri posėdis, kuriame aptarti Lietuvos, Latvijos ir Estijos kandidatai 2023 m. Baltijos Asamblėjos literatūros, meno ir mokslo premijoms gauti. Mokslo srityje svarstyta Tartu universiteto Žiniasklaidos studijų profesorės dr. Andros Sibak kandidatūra, kuri buvo pristatyta už pastarųjų penkerių metų mokslinių tyrimų indėlį (iš viso 31 mokslinis indėlis), susijusį su naujųjų skaitmeninių technologijų naudotojais ir galimomis galimybėmis bei pavojais, kuriuos naudotojams ir plačiajai visuomenei atneša naujųjų technologijų plėtra, Lietuvos prof. habil. dr. Jurgio Kazimiero Staniškio kandidatūra, kuris įvardytas kaip tarpdisciplininių mokslinių tyrimų ir studijų Baltijos regione iniciatorius, už jo tarpdisciplininių mokslinių tyrimų „Tvarus vystymasis: vietos ir pasaulio sprendimai“ ir dr. Arnoldo Laimonio Klotinio (*Arnolds Laimonis Klotiņš*) kandidatūra – mokslininkas pristatytas už monografijas „Muzika pokario stalinizmo laikotarpiu: Latvijos muzikinis gyvenimas ir kūryba 1944–1953 m.“ ir „Latvijos muzikinis gyvenimas ir kūryba pokario Europoje 1944–1951 m.“.

Baltijos Asamblėjos apdovanojimų jungtinės žiuri sprendimu 2023 m. Baltijos Asamblėjos literatūros premija skiriama Antanui A. Jonynui (Lietuva), Baltijos Asamblėjos meno apdovanojimas – Pėterui Lauritsui (Estija) ir Baltijos Asamblėjos mokslo premija – Arnoldui Laimoniui Klotiniui (Latvija). Apdovanojimai bus įteikti Baltijos Asamblėjos sesijos metu Taline lapkričio 23 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ DALYVAVIMAS TARPTAUTINIUIOSE PROJEKTUOSE

Kuriamas išmaniosios miškininkystės kompetencijų centras**Pokalbis su Europos Komisijos darbuotoja dr. Karina Firkavičiūte**

Dovilė Rusytė

Miškininkystės sektorius Lietuvoje – svarbus ekonomikos ir gamtos saugos sistemų dalyvis, kuris reikalauja technologijų tobulinimo. Lietuvoje kuriamas išmaniosios miškininkystės kompetencijų centras „FOREST 4.0“ – žingsnis link investicijų šiai sričiai pritraukimo, verslo partnerystės ir tarptautinių galimybių bei ekonominio augimo. „Tokie centrai jau yra Vokietijoje, Švedijoje, Suomijoje. Su tokiais partneriais Lietuva galės sklandžiau ir aktyviau kurti šios srities inovacijas, dalyvauti mokslinių tyrimų programose“, – įsitikinusi dr. K. Firkavičiūtė.

Sektoriaus skaitmenizavimas – esminis pažangos rodiklis

Finansavimo projektui „FOREST 4.0“ laimėjimas yra vienas ryškiausių Lietuvos pasiekimų, prisidėsiančių prie miškininkystės sektoriaus ekonominės vertės didinimo. Tai yra pirmoji laimėta „Teaming for excellence“ centro kūrimo iniciatyva Lietuvoje, gavusi net 20 mln. eurų finansavimą, sudėjus Europos

Sąjungos (ES) programos „Horizon Europe“ ir Lietuvos indėlius. Projekto tikslas – sukurti miškininkystės ir žiedinės ekonomikos skaitmenizavimo centrą, kuris padėtų spręsti ateities miškų tvarkymo problemas.

Dr. K. Firkavičiūtė pirmojo „FOREST 4.0“ partnerių susitikimo metu aptarė šio projekto perspektyvas, akcentuodama jo reikšmę ne tik Lietuvai, bet ir visai Europai: „Šio kompetencijų centro kūrimas Lietuvoje žymi esminę mokslinių tyrimų ir inovacijų pažangą. Tai didelė garbė ir pripažinimas, kad Lietuva imasi aktyvaus vaidmens, tobulinant miškininkystės sektorių.“ Europos kontekste projekto įgyvendinimas gali paskatinti ir kitas šalis imtis panašių veiksmų – kurti arba stiprinti nacionalinius kompetencijų centrus, taip prisidedant prie bendros Europos mokslinių tyrimų plėtros.

ES programa stiprina šalies konkurencingumą

Anot K. Firkavičiūtės, ES skatina ir remia mokslinius tyrimus bei naujų technologijų diegimą visoje Europoje, įskaitant miškininkystės sektorių. Svarbiausia iš šiam tikslui skirtų programų yra „Horizon Europe“, kuri

EK Mokslinių tyrimų ir inovacijų generalinio direktorato atstovė dr. Karina Firkavičiūtė. Asmeninio archyvo nuotr.

ir finansuoja projektą „FOREST 4.0“. Siekiant atrasti efektyvius sprendimus sudėtingiems iššūkiams spręsti, programa numato tarpdisciplininę ir tarptautinę bendradarbiavimą skatinančias priemones, plėtojant partnerystę tarp įvairių šalių mokslininkų, verslo ir viešojo sektoriaus. „Horizon Europe“ – pagrindinis ES mokslo ir inovacijų finansavimo instrumentas. Laimėtas šios

programos finansavimas Lietuvai atvėrė galimybę dalyvauti tarptautiniame projekte ir bendradarbiauti su geriausiais šios srities Europos mokslininkais bei institucijomis. Lietuvoje dedama daug pastangų stiprinti mokslinius tyrimus, novatoriškus sprendimus bei miškininkystės verslo kultūrą.

Vizija Lietuvai – gerinti savo pozicijas

Apibendrinama išvalgas apie projektą „FOREST 4.0“ ir programą „Horizon Europe“, K. Firkavičiūtė pabrėžė jų reikšmę Lietuvai. Tikimasi, kad tokie centrai ne tik prisidės prie tam tikros mokslo srities augimo, bet ir paskatins administravimo, teisės, vadybos kokybės tobulėjimą bei aktyvesnę bendradarbiavimą su viešuoju sektoriumi. Europos Komisijos Mokslinių tyrimų ir inovacijų generalinis direktoratas savo veiklą plėtoja, bendradarbiaudamas su ES institucijomis, valstybėmis narėmis ir kitais suinteresuotais subjektais iš mokslo, technologijų, inovacijų sričių. Lietuva, analizuodama ir formuodama šalies pozicijas Europos lygmeniu šiose srityse, gali ne tik lygiuotis į labiausiai pažengusias šalis, bet ir tapti viena iš jų. *Autorė yra „Agrifood.lt“ komunikacijos vadovė.* ■

Pasaulio lietuvius vienijanti veikla – sportas**Pasaulio lietuvių sporto asociacijai – 10 metų**

Valius Čepas

Lietuvių, kaip ir kitų neskaitytųjų tautų, būtina išlikimo sąlyga šiame sudėtingame pasaulyje – istorinė atmintis, rūpestingas savos kultūros saugojimas ir kasdienis jos puoselėjimas. Lietuvių tauta privalo branginti savo vertybes – kalbą, istoriją, orumą, papročius ir tradicijas, savo vertybės nepriklausomybę. Lietuvių kultūroje ir valstybės gyvenime prasmingą vietą užima ir sportas. Sportinės veiklos plėtra valstybėje prasidėjo netrukus po Pirmosios Lietuvos Respublikos atkūrimo – 1919 metais. Susikūrė daugybė sporto klubų, būrelių ir draugijų. Pasirodė pirmieji tarptautiniai laimėjimai. Pirmoji Lietuvos tautinė olimpiada, įvykusi 1938 m. Kaune, įrodė, kad ši sporto šventė turi ypatingą galią vienyti mūsų mylimą lietuvių tautą visame pasaulyje.

Pasaulio lietuvių sporto asociacijos (PLSA) steigėjai, suprasdami sporto svarbą, vienijant lietuvių tautą, 2013 m. rugpjūčio 5 d. Kaune surengė steigiamąjį suvažiavimą. Pirmuoju jos prezidentu buvo išrinktas žinomas lietuvių sporto organizatorius, Tautinio olimpinio komiteto vadovas dr. Artūras Poviliūnas. 2013 m. rugsėjo 18 d. PLSA įstatai buvo įregistruoti Juridinių asmenų registre. Ši data laikoma PLSA įkūrimo pradžia.

Šių metų rugsėjo 22 d. istoriniame Lietuvos sporto muziejuje, Kaune, PLSA paminėjo savo veiklos dešimtmetį. Renginyje buvo prisiminta organizacijos istorija, apžvelgti nuveikti darbai ir ateities planai. Asociacijos dešimtmečio šventėje gausiai dalyvavo žinomi Lietuvos mokslo, kultūros, visuomenės ir sporto veikėjai.

PLSA šventę susirinkusieji pradėjo Lietuvos valstybės himnu. Asociacijos garbės prezidentas dr. A. Poviliūnas pasveikino jos dalyvius ir priminė PLSA pagrindinius

Pasaulio lietuvių sporto asociacijos dešimtmečio šventėje. Iš kairės: V. Aleksa, V. Alekna, P. Baltokas, A. Poviliūnas, G. Aleksa.

tikslus: „Vienyti visus pasaulio lietuvius bei jų sporto organizacijas. Saugoti senąsias lietuvių sporto šeimų, giminių ir organizacijų tradicijas, burti visą lietuvių sporto bendruomenę naujam gyvenimui, kurti naujas tradicijas tautiniu, kultūriniu, dorovės, kilnumo pagrindu ir jas puoselėti.“

Pranešimą skaitė dabartinis PLSA prezidentas Valentinas Aleksa, kuris akcentavo: „Pasaulio lietuvių sporto asociacija bendradarbiauja su Lietuvos ir kitų šalių sporto ir visuomeninėmis organizacijomis, muziejais, olimpiniais komitetais bei universitetais, akademijomis, institutais ir kitomis sporto plėtra suinteresuotomis organizacijomis. PLSA skatina užsienio lietuvius aktyviau įsitraukti į Lietuvos sporto gyvenimą, tęsti tautinio bendradarbiavimo ir diasporos lietuvių išsaugojimo tradicijas. Ši veikla padeda po pasaulį pasklidusiems lietuviams išsamiau pažinti ir mūsų šalies kultūrą, puoselėti lietuvių tautos sporto tradicijas bei ugdyti tautiškumą. Raginame

prisidėti prie Lietuvos valstybės pažangos, skatindami grįžti gyventi ir dirbti į mūsų gražiąją Lietuvą. Pasaulio lietuvių sporto asociacija niekada nebuvo finansuojama Lietuvos valstybės, savivaldybių ir kitų šalies institucijų. Visas lėšas PLSA surinko tik iš savo narių ir rėmėjų.“

Lietuvos Respublikos Prezidento patarėjas Paulius Baltokas, Lietuvos Respublikos Seimo Jaunimo ir sporto reikalų komisijos pirmininkas Virgilijus Alekna, Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komiteto pirmininkas Kazys Starkevičius ir Kauno miesto savivaldybės Sporto skyriaus vedėjas Tadas Vasiliauskas įteikė apdovanojimus asociacijos nariams už lietuvių tautos sporto tradicijų puoselėjimą ir kitų kilnių tikslų įgyvendinimą. Buvo apdovanoti: Artūras Poviliūnas, Valentinas Aleksa, Raimondas Baltrušaitis, Skirmantė Javaitytė, Gediminas Aleksa, Tautvilas Rinkevičius, Živilė Alionienė, Sigitas Aukštuolis, Juozas Janušaitis, Jolanta Valaikiene, Ernestas Alionis ir kiti.

Kalba PLSA garbės prezidentas dr. Artūras Poviliūnas.

Šventės dalyviai pasirašė ant Pasaulio lietuvių sporto asociacijos 10-mečiui skirtą plakato, kuris bus saugomas šiame muziejuje. Jie susipažino su naujomis muziejaus ekspozicijomis, kuriose pristatoma Lietuvos sporto raida nuo ištakų iki šių dienų, žymiausių Lietuvos sportininkų – olimpių, pasaulio ir Europos čempionų ir prizininkų – iškovotais medaliais, taurėmis ir kitais apdovanojimais, apžiūrėjo Lietuvos žymiųjų sportininkų uniformas, jų sporto inventorių, diplomus, knygas.

Renginio dalyviai su dideliu susidomėjimu stebėjo unikalų dokumentinį filmą apie 1938 m. Kaune vykusią pirmąją Lietuvos tautinę olimpiadą. Šventės pabaigoje jie vaišinosi asociacijos dešimtmečiui skirtu šventiniu tortu, dalijosi mintimis apie dabartinę asociacijos veiklą ir jos planus. Vienas iš jų – artimiausiu metu įregistruoti skyrių „Sveika Lietuva“ Lietuvos mokslininkų sąjungoje. ■

Kauno modernizmo architektūra įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą

Anželika Vėzienė

Kauno modernizmo nominacinės paraiškos „Modernusis Kaunas: optimizmo architektūra, 1919–1939“ autoriai yra verti gražiausių žodžių. Paraiškoje pristatomas Kauno, laikinosios Lietuvos sostinės 1919–1939 m., kūrimo fenomenas. Kauno modernizmo teikimas Pasaulio paveldo sąrašui yra reikšmingas siekis įvertinti Lietuvos istorines įtakas, vertybių kaitą bei kultūrinio tapatumo ištakas Europos ir pasaulinės istorijos raidoje. Tai yra išskirtinis moderniojo miesto, kuriam būdinga greita urbanizacija ir modernizacija, pavyzdys, pasižymintis įvairiomis vertybių ir siekių išraiškomis, susijusiomis su optimistišku tikėjimu nepriklausoma ateitimi. Mieste išliko daugybė išskirtinių ir gerai išsilaikiusių pastatų, pristatančių naują sostinę, taip pat naujovišką miesto planavimą ir architektūrą, susiklosčiusius miesto gyvenamosios papročius. Kitas žingsnis – iki 2025 m. gruodžio 1 d. įgyvendinti Pasaulio paveldo komiteto patarimus, kad vertingiausia teigiama architektūra būtų išsaugota.

Nominuota ir į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įtraukta teritorija apima Kauno Naujamiestį ir Žaliakalnį, kuriuose galima aptikti daugiau kaip 6 tūkst. tarpukario modernizmo dvasioje sukurtų pastatų, išlikusių iki mūsų dienų. Patys vertingiausi yra Centrinio pašto, „Pienocentro“, Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rūmai, Kauno įgulos karininkų ramovė, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, V. Putvinskio g. namų kompleksas, Prisikėlimo bažnyčia, dabartiniai Kauno technologijos universiteto (KTU) Centriniai rūmai (buvęs Žemės bankas), Tyrimų laboratorija ir daugybė kitų vertybių. Nemažai pastatų, kuriuos projektavo iškilniausi tarpukario architektai: Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Arnas Funkas, Feliksas Vizbaras, Stasys Kudokas, Karolis Reisonas, Vladimiras Dubeneckis ir daugelis kitų, išsaugojo autentišką interjerą, jo fragmentus.

Kaunas. Laisvės alėja. Soboras. Nuotrauka iš KTU Architektūros istorijos ir paveldo tyrimų centro

Kauno centrinis paštas. Priekinis fasadas. Justinos Šuminaitės nuotr.

Kaunas. Laisvės alėja. KTU Architektūros istorijos ir paveldo tyrimų centro nuotr.

Kaunas. „Pieno centro rūmai“. KTU nuotr.

Kauno architektūra. Pixabay nuotr.

Žvelgiant iš paveldosauginės galimybės, kultūros paveldas turi būti saugomas viešajai pagarbai, moksliniam pažinimui bei viešajam pažinimui ir naudojimui. Ir tikrai norisi tikėti, kad nominacinės paraiškos autoriai ir kiti savo sričių žinovai padarys viską, kiek jiems leidžia galimybės, kad šis unikalus paveldas būtų prieinamas kuo didesnei lankytojų grupei. Bet yra vienas BET: XX

a. tarpukario architektūra pasižymi pastatų reprezentatyvumu, kurį didesne dalimi kuria ištaigingos laiptinės, holai, aukšti cokoliai ir kitos erdvės. Tačiau tarpukario Europoje tvyrojusi atmosfera buvo itin įtempta asmenų su negalia atžvilgiu, o to meto architektūroje nebuvo atliepta jų poreikiams. Šie pastatai nebuvo pritaikomi ir vėlesniais laikotarpiais, kurie dar ieško savo identiteto. 2024 m.

sausio 1 d. įsigalios Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuris buvo parengtas ir priimtas, įgyvendinant Jungtinių Tautų Neįgalųjų teisių konvenciją. Parengta pagal: Alkas.lt, „Optimistiškoji Kauno modernizmo architektūra – ar galėsime įeiti pro pagrindines duris?“ Autorė yra Mykolo Romerio universiteto administratorė, magistrantūros studentė. ■

NAUJI TYRIMAI

Finansinis prisotinimas. Kas tai?

Prof. Stasys Girdzijauskas

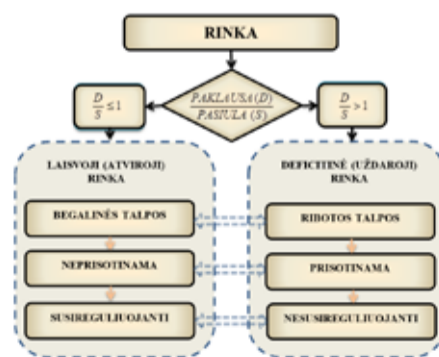
Sąvoka „prisotinimas“ reiškia pilnumą – visišką pripildymą. Žinoma daugybė prisotinimo reikšmių. Pavyzdžiui: medicinoje – kraujo prisotinimas deguonimi, fizikoje – medžiagų magnetinis prisotinimas ar, tarkim, oro „užpildymas“ drėgme, biologijoje – populiacijos arealo prisotinimas, chemijoje – tirpalo „pripildymas“ druskomis ir t. t. Ekonomikoje prisotinimas suprantamas, kaip rinkos užpildymas prekėmis ar

paslaugomis, jos talpos (poreikio) pripildymas ar net viršijimas, t. y. perprodukcijos atsiradimas.

Finansinis prisotinimas ir ekonominio augimo bifurkacija

Išsivysčiusiose rinkose pirma, nei atsiranda prekės ar paslaugos, jose pasirodo pinigai (kapitalas). Ir čia slypi paradoksas: jei tų pinigų susikaupia daugiau, nei reikia konkrečiai rinkai, t. y., jei susiformuoja finansinis prisotinimas, įvyksta rinkos bifurkacija – suskilimas į dvi skirtingo tipo rinkas – deficitinę ir subalansuotą (profitinę). Deficitinėje rinkoje pasiūla (S) yra mažesnė už paklausą (D), todėl išauga pelningumas (grąža), o tai dar labiau traukia kapitalą ir stiprina prisotinimą.

Dėl to deficitinė rinka tampa nestabili. Tai verčia permąstyti ir pačios laisvosios rinkos

Bifurkacija-1

sampratą. Laisvoji rinka, kur pasiūla apytiksliai lygi paklausai ($S \approx D$), tiktų laikyti subalansuotą ir susireguliuojančią rinką. Tačiau išskyla problema, kad tokia rinka yra žemo efektyvumo, daug kas ją laiko stagnuojančia. Tuo tarpu deficitinė rinka yra sparčiai auganti, bet nestabili ir turi būti valdoma, todėl ją priskirti laisvųjų rinkų kategorijai būtų nelogiška.

Brėžinys -2- rinkos užpildymo (prisotinimo) norma

Bifurkacijos paradoksas tiesiogiai išplaukia iš prieš porą dešimtmečių Vilniaus universitete aptiktų prisotinimo procentų, kurie tapo naująja ekonominio augimo paradigma. Diskontuojant pinigų srautus prisotinimo procentais, išryškėja šis augantis pelningumas, sukuriantis augimo bifurkaciją.

NAUJI TYRIMAI

Finansinis prisotinimas. Kas tai?

■ Atkelta iš 5 p.

Finansinio prisotinimo įvairovė

Rinkų prisotinimas yra sietinas su padidinta kapitalo koncentracija, o neretai ir su investavimo azartu, gal net aistra ar manija pasipelninti. Esame nemažai girdėję apie aukso karštines ir kitokias pelningo investavimo anomalijas.

Nuo seno žmonės viliojo auksas ir kitos brangenybės. Nors čia negalima neatkreipti dėmesio į tokį paradoksą: ryškus aukso kiekio padidėjimas atskiram individui yra vertybė, tuo tarpu visuomenės mastu staiga padidėjęs aukso kiekis jau kartu yra ir problema. Nors ir pavieniai individai neretai patiria chaosą, išlošę aukso puodą. Mus labiau domina regioniniai ar net globalūs kapitalo prisotinimo pavyzdžiai. Jų istorija žino nemažai. Štai Aleksandras Makedonietis (IV a. pr. Kr.), nukariavęs Rytus, parsivežė galybę aukso, iš kurio nukaldinęs monetas apmokėjo karo skolas. Tokia pinigų emisija sukėlė infliacinę krizę – kainos padvigubėjo.

Viduramžių ekonomika kentėjo nuo lėtinio tauriųjų metalų trūkumo. Tuo tarpu didžiųjų geografinių atradimų metu (1500–1650 m.) į Europą buvo atvežta daugybė aukso ir sidabro (vien į Ispaniją – 180 t aukso ir 20 000 t sidabro). Pastarojo daugiausia atvežta iš didžiosios sidabro kasyklos Potosi mieste Peru (dabar – Bolivija). Dėl to Europoje cirkuliuojančių monetų kiekis XVI a., palyginus su XV a., padidėjo 3 kartus. Prekių kainos išaugo nuo 2 iki 5 kartų. Nors augo ir atlyginimai, infliacinė krizė apėmė didelę Europos dalį.

Tačiau iki šiol nesutariama, ar nekontroliuojamas aukso ir sidabro antplūdis buvo vienintelė XVI ir XVII a. kainų revoliucijos priežastis? Objektiviai vertinant, toks kainų padidėjimas per visą šimtmetį sukuria vos 1–2 proc. vidutinę infliaciją per metus. Nors atskirais periodais metinė infliacija ir siekdavo 5, kartais 7 ar 10 proc., žiūrint iš šiandieninių pozicijų, tai nebuvo kritiškas infliacijos dydis.

Iki finansinio prisotinimo teorijos sukūrimo buvo neaišku, kas paskatino kainų revoliuciją. Tuo laiku atsirado patarlė: „Ispanijoje viskas brangu, išskyrus sidabrą.“ Istorija rodo,

kad staigus praturtėjimas yra siejamas su papildomomis rizikomis, kurioms lemiamą įtaką daro finansinis prisotinimas. Bet kuriuo atveju, kapitalo perteklius sužlugdė klestinčią Ispanijos valstybę: nusmuko ne tik gamyba, bet ir žemės ūkis. Kitaip tariant, nesugebėjimas suvaldyti kapitalo prisotinimo kartu su didelėmis karo išlaidomis iki XVI a. pabaigos lėmė tris Ispanijos monarchijos bankrotus.

Aukso karštinės

Istorija žino daugybę aukso karštinių. Visų net neįmanoma išvardyti. Masiškiausia ir ilgiausiai trukusi aukso karštinė įvyko ne Kalifornijoje, ne Klondaike, o Pietų Brazilijos kalnuose. Ji prasidėjo 1690 m. Kasyklos tada priklausė Portugalijos karūnai. Pasklidus žiniai apie aptiktą auksą, jų radimvietes užplūdo turtų ištroškę aukso kasėjai. Aktyviausių nesustabdė net karingi indėnai ir sunkiai pakeliamos džiunglių sąlygos. Labai didelė aukso dalis buvo išgaunama ir parduodama kontrabanda. Iškastą auksą saugojo ir gabeno vilkstinės, lydimos šimtų, kartais ir tūkstančių ginkluotų vyrų. Tačiau aukso karštinės dalyviai mirdavo taip pat masiškai, kaip ir atvykdavo. Priežastys – nepalankus klimatas, ligos, bet labiausiai – nedraugiški indėnai, kurie nevertino aukso, bet mokėjo per vieną operaciją likviduoti šimtus vilkstinės dalyvių.

Dauguma aukso karštinių įvyko Jungtinėje Amerikos Valstijose, nemažai jų buvo ir kitur. Kai būdavo randama daug aukso, visada atsirasdavo dar daugiau norinčių jį išgauti. Pagrindiniai aukso karštinės laikotarpiai buvo Kalifornijos (1849), Australijos (1851), Pietų Afrikos (1886), Klondaiko (1896), Aliaskos (1898) ir dar daug kitų.

Pirmoje XIX a. pusėje aukso karštinė prasidėjo ir Sibire. O jau 1843 m. Rusijos imperija aukso gavyboje užėmė pirmąją vietą pasaulyje. Iki tų metų pusė iškasamo metalo atkeliaudavo iš Sibiro. 1839–1917 m. Sibire buvo išgauta per 2000 t aukso (vidutiniškai 25,6 t/m). Iki šiol daug telkinių išseko, tačiau buvo surasta naujų, todėl gavyba ne tik nesustojo, bet dargi išsiplėtė. Rusijoje aukso kasyba buvo kontroliuojama valstybės, todėl visas metalas atitekdavo išdui. Tačiau buvo metų, kai gyventojams buvo leista vykdyti

nepriklausomą kasybą. Tokia kasyba, tarkime, buvo vykdoma 1901–1921 m. Iškastą auksą buvo leista keisti, parduoti ar naudoti vietoj pinigų.

Anksčiau ar vėliau karštinės baigiasi, o auksas pasklinda po pasaulį tarsi be jokių pėdsakų, išskyrus tai, kad jis neretai sukelia ekonomikų finansinį prisotinimą, infliaciją ar ekonomines krizes.

Finansinis prisotinimas ir Didžioji depresija

Finansinio prisotinimo sukeltų krizių istorija žino daugybę, tačiau Didžioji depresija yra pavyzdys, kad stiprus kapitalo spaudimas gali sukelti ypač didelių ekonominių problemų. Po Pirmojo pasaulinio karo jo nugalėtojai, ypač Amerika, gana greitai atsigavo, sustiprėjo jos ekonomika. Spartus ekonomikos augimas truko net devynerius metus (1920–1929). Amerika tapo svajonių šalimi. Vyravo įsitikinimas, kad Amerikoje bet kas ir bet kada gali praturtėti. Dėl to pinigai iš viso pasaulio upėmis plūdo į Ameriką: buvo investuota 8,5 mlrd. dolerių skolinto kapitalo (tuo metu tai buvo visa JAV cirkuliuojanti pinigų masė), o ir JAV gyventojai buvo gana dosniai kredituojami. Ir kaip kitaip – galimybė tapti turtingam ar dar turtingesniau akino ir vargšus, ir turtuolius. Azartas, aistra, kartais ir manijos, yra neretas investuotojų palydovas. Nekontroliojamas kapitalo antplūdis padarė savo darbą – iki kraštų pripildė Amerikos rinkas.

Problemos prasidėjo 1929 m. spalį nuo akcijų rinkos žlugimo Niujorko vertybinių popierių biržoje. Volstritą (angl. *Wall Street*) apėmė panika, milijonai investuotojų buvo sužlugdyti. Akcijų rinka pasirodė esanti pernelyg persotinta, t. y. perkaitusi, nes vertybinių popierių vertė gerokai viršijo fundamentalią, ekonomiškai pagrįstą jų kainą. 1929 m. spalio 24 d. investuotojai pradėjo masiškai pardavinėti akcijas. Ta diena į istoriją įėjo kaip juodasis ketvirtadienis.

Persotintos vertybinių popierių rinkos katastrofa persimetė ir į pramonę. Įmonės sulėtino gamybą, pradėjo atleidinėti darbuotojus, sumažino atlyginimus. Sumažėjo gyventojų perkamoji galia, padidėjo jų skolos. 1933 m. Didžioji depresija pasiekė viršūnę,

nes tuomet apie 16 mln. amerikiečių tapo bedarbiais. Indėlininkai masiškai atsiiminėjo iš bankų grynuosius pinigus, tad žlugo beveik pusė šalies bankų.

Krizė neapsiribojo vien Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, ji apėmė viso pasaulio ekonomiką. Krito pramoninių bendrovių akcijų kursai: Jungtinės Amerikos Valstijose – 87 proc., Olandijoje – 81 proc., Švedijoje – 72 proc. Nedaug geresnė situacija buvo ir kitose išsivysčiusiose šalyse. Buvo devaluotos daugelio šalių nacionalinės valiutos. Masiškai bankrutavo pramonės ir prekybos įmonės, ūkininkai nebegalėjo parduoti didelės dalies užauginto derliaus. Smarkiai sumažėjo tarptautinė prekyba.

Aukso standarto pabaiga

Po Didžiosios depresijos beveik visos šalys atsisakė aukso standarto, nors jis buvo Jungtinių Amerikos Valstijų pinigų sistemos pagrindu dar net iki 1971 m. Apskritai aukso standarto atsisakymas daugumai valstybių atgaivino ekonomiką, leido daugiau išleisti, skolinti ir investuoti. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse padidintos karinės išlaidos taip pat skatino ekonomiką, nes gynybos užsakymams vykdėti prireikė daug darbuotojų. Galiausiai dėl to sumažėjo nedarbas. Po Didžiosios depresijos finansinio chaoso suvaldymas ir finansinio prisotinimo stabilizavimas užtruko beveik dešimtmetį.

Žvelgiant tiek istoriniu, tiek šių dienų aspektu, kapitalo koncentracija ir finansinis prisotinimas vaidina svarbų vaidmenį ekonomikos raidoje. Nekontroliojamas ekonomikos augimas yra netvarus ir gali sukelti chaosą tiek rinkų viduje, tiek jų išorėje. Taigi, prisotinimo procentų pagrindu sukurta nauja finansinio prisotinimo teorija atveria galimybes sukurti tokias taisykles, kurių laikantis saikingai auganti ekonomika nepatirtų didelių sukrėtimų ar krizių.

Todėl, prisiminus rinkų bifurkaciją, kyla retorinis klausimas: kam atstovauja Lietuvos laisvosios rinkos institutas (LLRI) – subalansuotajai (neprisotintai) rinkai ar deficitinei, suvaržytajai (valdomai) rinkai? Panašų klausimą galima užduoti ir Lietuvos banko tyrėjams. *Autorius yra Vilniaus universiteto afilijuotas profesorius. (Tęsinys – kitame numeryje)* ■

Dirbti ar nedirbti, sulaukus pensinio amžiaus?

Dr. K. Zitikytė ir prof. G. Kasnauskienė

Atrodytų, kad atsakymas – aiškus: tie asmenys, kurie uždirba mažiau ir kurių laukia mažesnės pensinės išmokos, turėtų dažniau pasilikti darbo rinkoje. Tačiau Vilniaus universiteto Ekonomikos ir verslo administravimo fakulteto tyrėjų dr. Kristinos Zitikytės ir prof. Gindrutės Kasnauskienės atliktas tyrimas rodo, kad Lietuvoje dažniau dirba tie pensinio amžiaus

žmonės, kurie dar prieš pensiją uždirbo didesnę darbo užmokestį, palyginti su kitais bendraamžiais, įgijo didesnę metų stažą senatvės pensijai gauti ir dirbo aukštesnės kvalifikacijos darbu. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad aukštesnės pareigos darbe ir didesnis darbo užmokestis, geresnė sveikata yra esminės sąlygos likti darbe, sulaukus pensinio amžiaus.

Gyvename ilgiau, gal ir dirbsime ilgiau?

Spartus gyventojų senėjimas, gerokai padidėjusios valstybės išlaidos sveikatos apsaugai ir spaudimas socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemoms yra dideli iššūkiai ne tik Lietuvai, bet ir daugeliui Europos šalių. Siekdamas užtikrinti finansinį pensijų sistemų tvarumą, šalis įgyvendina struktūrines reformas, įveda daugiaapakopes pensijų sistemas, ilgina pensinį amžių. Tačiau finansų ir ekonomikos krizė išryškino

pensijų sistemų trūkumus. Vienas iš sprendimų, kaip aprūpinti senėjančios visuomenės poreikius, yra asmenų skatinimas ilgiau likti darbo rinkoje, išvengiant darbo jėgos trūkumo darbdaviams, suteikiant darbuotojams didesnes pajamas senatvėje ir užtikrinant pensijų ir sveikatos sistemų stabilumą.

Pasirinkimas dirbti, sulaukus pensinio amžiaus, gali būti labai individualus ir priklausyti nuo įvairių veiksnių. Tad kokie jie? Mokslininkai dažniausiai išskiria du pagrindinius vyresnio amžiaus žmonių motyvus dirbti, išėjus į pensiją. Viena vertus, ir toliau dirbdamas pensinio amžiaus žmogus gali save realizuoti sau įprastoje veikloje, toliau mokytis ir demonstruoti savo kompetenciją, jaustis reikalingas visuomenei, neprarasti ryšio su kolegomis. Kita vertus, pasirinkimą dirbti ilgiau gali lemti finansinė būtinybė, kuri atskirais atvejais gali būti vienintelis ir pagrindinis motyvas – „dirbu, nes reikia“.

Dr. K. Zitikytė ir prof. G. Kasnauskienė

išsamiai analizavo, kokie veiksniai lemia Lietuvos vyresnio amžiaus žmonių pasirinkimą dirbti, sulaukus pensinio amžiaus. Pirmiausia įvertinti asmeniniai veiksniai, kurie galėtų daryti poveikį šiam sprendimui. Mokslininkės numatė, kad Lietuvos pensininkai vyrai bus labiau linkę dirbti pensijoje nei moterys. Dauguma mokslininkų sutinka, kad moterų dalyvavimo darbo rinkoje lygis yra žemesnis nei vyrų dėl socialinių normų ir moterims tenkančios atsakomybės už rūpinimąsi šeima. Taip pat spėjama, kad geresnė sveikata turėtų leisti dažniau rinktis ilgesnę karjerą, nes jei sveikatos būklė riboja galimybę dirbti, net ir labai norint, fiziškai dirbti būtų sunku.

Įprasta manyti, kad tarp asmeninių veiksnių poveikį sprendimui, dirbti ar nedirbti ilgiau, gali daryti ir profesija bei sektorius, kuriame asmuo dirba. Analizuota, kuris –

■ Nukelta į 7 p.

Dirbti ar nedirbti, sulaukus pensinio amžiaus?

■ Atkelta iš 6 p.

biudžetinis ar nebiudžetinis – sektorius bus atviresnis vyresnio amžiaus darbuotojams. Žinant, kad vienas pagrindinių motyvų likti darbo rinkoje ilgiau gali būti sunki finansinė asmens padėtis, tirtas ir darbo užmokesčio poveikis tokiam sprendimui, spėjant, kad žmonės, uždirbantys daugiau iki pensijos, bus linkę dirbti ir sulaukę pensinio amžiaus.

Svarbus veiksnys, atliekant tyrimą, buvo ir pandemijos laikotarpis. Prasidėjus pandemijai, daugelis nerimavo, kad vyresnio amžiaus žmonėms bus sunkiau nei jaunesniems išlikti darbo rinkoje dėl didesnio sergamumo lygio ir sunkesnio šalutinio koronaviruso poveikio. Be to, vyresnio amžiaus žmonės galėjo dažniau prarasti darbą, nes pandemijos metu daugiau darbų buvo organizuojama nuotoliniu būdu, naudojant šiuolaikines informacines technologijas, o tokia darbo forma neretai buvo sudėtinga vyresnio amžiaus žmonėms.

Atsirado teigiančių, kad pandemijos metu daugiau darbo neteko jaunesni rinkos dalyviai nei patys vyriausieji. Tačiau tie vyriausieji rinkos dalyviai, kurie netekdavo darbo, susidurdavo su didesniais sunkumais, ieškodami naujo darbo ir bandydami prisitaikyti prie pakitusių darbo sąlygų. Žinodamos šias grėsmes, mokslininkės spėjo, kad tie žmonės, kuriems senatvės pensija Lietuvoje buvo paskirta COVID-19 pandemijos metu, galėjo būti mažiau linkę dirbti,

sulaukę pensijos, nei tie, kuriems senatvės pensija buvo paskirta anksčiau. Tyrimas atliktas remiantis 2017–2021 m. duomenimis. Tyrimo imtis – 16,8 tūkst. žmonių.

Dirbančių pensininkų Lietuvoje daugėja

Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad Lietuvoje didėja dirbančių senatvės pensijų gavėjų dalis: 2010 m. dirbo 9,2 proc. visų senatvės pensijų gavėjų, o 2022 m. – 12 proc. Pažymėtina, kad Lietuvoje senatvės pensijos gavėjai vienu metu gali gauti ir senatvės pensiją, ir darbo pajamas. Biudžetiniame sektoriuje dirbė asmenys, išėję į pensiją, dirbo dažniau, nei dirbė nebiudžetiniame sektoriuje: išėję į pensiją dirbo 72 proc. biudžetiniame sektoriuje dirbusių asmenų ir 64 proc. nebiudžetiniame sektoriuje dirbusių asmenų.

Nustatyta, kad didžiausia dirbančių senatvės pensijos gavėjų dalis yra vadovai ir specialistai. Po metų sulaukusių pensinio amžiaus vadovų, kurie vis dar dirba, dalis kasmet didėja, o pandemija tam neturėjo neigiamo poveikio. Priešingai, pandemijos metu vadovų užimtumas tik didėjo. Kita vertus, pandemijos metu sumažėjo specialistų, paslaugų ir prekybos darbuotojų, technikų ir pagalbinių specialistų, kvalifikuotų žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės darbuotojų užimtumas. Įgytas didesnis privalomas pensinis stažas, didesnis vidutinis darbo užmokestis prieš išeinant į pensiją, darbas biudžetiniame sektoriuje ir mažesnis

sergamumas buvo teigiamai susiję su darbu pensijoje, o didesnis sergamumas, buvimas vyru ir pensinio amžiaus sulaukimas pandemijos metu buvo, atvirkščiai, susiję su sutikimu dirbti tokį darbą.

Mažesnis sergamumas buvo susijęs su didesne tikimybe dirbti sulaukus pensinio amžiaus. Geresnė sveikata, mažesnis sergamumas tampa rimta investicija į asmens ateitį, kai asmuo, norintis dirbti ilgiau, pavyzdžiui, dėl socializacijos ar asmeninės realizacijos, galės tai sėkmingai daryti, nes nejaus sveikatos apribojimų. Tuo atveju, jei asmenį ribos sveikatos problemos, jis nesiirins ilgiau būti darbo rinkoje, nes tai daryti jam bus tiesiog fiziškai sunkiau.

Galiausiai šiame tyrime labai svarbią vietą užėmė pandemijos veiksnio vertinimas. Tyrimo rezultatai parodė, kad pandemijos metu į pensiją išėjusių asmenų tikimybė dirbti buvo mažesnė nei tų, kurie į pensiją išėjo prieš šią pandemiją. Tai rodo, kad pandemijos poveikis egzistuoja, o vyresnio amžiaus žmonės pandemijos metu susidūrė su didesniais iššūkiais darbo rinkoje.

Kam ruoštis?

Tyrimo metu nustatyta, kad didesnis vidutinis darbo užmokestis, gautas per paskutinius kelerius metus iki pensijos, padidina tiriamųjų tikimybę dalyvauti darbo rinkoje, išėjus į pensiją. Asmenų, uždirbančių didesnę atlyginimą, pensijos pakeitimo norma yra mažesnė. Tikimybė, kad šie žmonės dirbs

sulaukę pensinio amžiaus, yra didesnė, negu asmenų, gaunančių mažesnę atlyginimą, kuriems pensijos pakeitimo norma yra didesnė.

Viena vertus, atrodytų, kad maža pensija turėtų skatinti dirbti, siekiant gauti papildomų pajamų, tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad asmenys, kurie teoriškai lyg ir turėtų didesnę motyvaciją dirbti, sulaukę pensijos arba nesirenka dirbti, arba negauna darbo. Panašu, kad aukštesnė kvalifikacija suteikia didesnes galimybes tęsti darbą ir užsitikrinti didesnes pajamas vyresniame amžiuje. Ilgiausiai darbo rinkoje išlieka vadovai. Toliau minėtini technikai ir jaunesnieji specialistai, mašinų operatoriai. Šarašo pabaigoje – kvalifikuoti žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės darbuotojai ir nekvalifikuoti darbuotojai, kurių užimtumas vyresniame amžiuje yra mažiausias.

Vienas svarbiausių veiksnių, priimant sprendimą ilgiau likti darbo rinkoje, vis dėlto yra sveikata, nes ilgainiui, didėjant amžiui, sveikatos būklė pradeda riboti darbo galimybes. Neturintis sveikatos pagyvenęs žmogus, kad ir kokių socialinių ar finansinių motyvų turėtų, dirbti negali. Ilgėjant sveiko gyvenimo trukmei, tikėtina, kad žmonės galės dirbti ilgiau, tačiau ilgesnei ir sėkmingesnei karjerai bus svarbu prisitaikyti prie darbo rinkos ir greičiau įgyti naujų įgūdžių. Pasak tyrimą atlikusių mokslininkų, norint išlikti darbo rinkoje ilgiau, reikėtų jau nuo šiandien pradėti galvoti ir apie savo sveikatą, ir apie nuolatinį mokymąsi. ■

Lietuvos mokslininkai sieks sumažinti agromaisto ir miškininkystės sektoriaus dujų, sukeliančių šiltnamio efektą, kiekį

Atsiliepdami į Europos Komisijos siekį kurti klimato kaitai atsparią ateitį, 10 nacionalinių partnerių įgyvendins projektą „GFarm For LIFE“. Rugsėjo 20 d. oficialiame atidarymo renginyje „Senatorių pasaže“ sutapo jo dalyvių požiūriai dėl galimybių Lietuvai išsiskirti Europoje, pasiekus projektą tikslų: sukūrus efektyvesnį šiltnamio efektą sukeliančių dujų įvertinimą ir registrą žemės ūkio, miškininkystės ir kitos žemės naudojimo sektoriuje užtikrinantį modelį bei parengus nacionalinio anglies absorbtentų sertifikavimo ir stebėjimo sistemos struktūrą.

Didžiausią neigiamą poveikį aplinkai daro energetikos pramonė. Tačiau ir žemės ūkio, miškininkystės ir kitos žemės naudojimo sektoriui tenka 20–24 proc. pasaulyje išmetamų teršalų kiekio. Tas pats sektorius, apimantis visą šalies teritoriją ir visus žemės ūkio naudmenų plotus, yra gyvybiškai svarbus klimato kaitos švelninimui, nes absorbuoja šiltnamio efektą sukeliančias dujas per dirvožemį, biomasę ir medieną. Būtent šio proceso našumą Lietuvoje sustiprinti padės „GFarm for LIFE“ partnerių užsibrėžti strateginiai tikslai. Tikimasi, kad projekto sėkmė taps gerąja praktika, ieškant sprendimų tvaresniam žemės valdymui ir sektoriaus atsparumo formavimui Europos mastu.

„LIFE yra pagrindinė skėtinė Europos Sąjungos programa, skatinanti aplinkos ir klimato apsaugos veiksmus. Lietuva pirmąja klimato kaitos prioritete, nes esame partneriai net 27 iš 44 įgyvendinamų projektų. Visų jų kontekste „GFarm for LIFE“ tema, apimanti žemės ūkio iššūkių sprendimą, –

Aplinkos viceministras Kęstutis Šetkus

vienintelė tokia. Tai tikrai dideli pasiekimai, skatinantys veikti dar ambicingiau ir verti pasididžiavimo jau turimu įdirbiu“, – sveikinimo kalboje sakė aplinkos viceministras Kęstutis Šetkus. Jis pabrėžė ministerijos dėmesį projektui kaip itin svarbiam tiek nacionaliniu, tiek europiniu mastu.

„GFarm for LIFE“ koordinavimo darbais rūpinsis klasteris ir skaitmeninių inovacijų centras „AgriFood Lithuania“. Projekto partneriai: Nacionalinė mokėjimo agentūra, Valstybinė miškų tarnyba, Vytauto Didžiojo

„AgriFood Lithuania“ generalinė direktorė Kristina Šermukšnytė-Alešiūnienė

universitetas, Lietuvos miško ir žemės savininkų asociacija, UAB ART21, UAB „Dojus AGRO“, UAB „Litagra“, UAB „Melda“ ir UAB „Strategy LABS“.

„Neretai tarptautiniuose projektuose dalyvaujame drauge su užsienio partneriais, tačiau šis atvejis – išskirtinis, nes visi dalyviai – iš Lietuvos. Taigi nacionalinis konsorciumas turės galimybę prisidėti prie Europos politikos gairių formavimo. O tokių svarbių valdžios institucijų, akademikų, agromaisto, miškininkystės sektorių ir ino-

vacijas juose skatinančių verslų įsitraukimas rodo, kad Europa mumis patikėjo ne veltui. Esu tikra, kad konstruktyvi partnerystė padės pasiekti pačių geriausių rezultatų“, – projekto perspektyvomis dalijosi „AgriFood Lithuania“ direktorė Kristina Šermukšnytė-Alešiūnienė.

Susitikimo metu visos suinteresuotosios šalys sutarė, kad šis projektas – neeilinė galimybė Lietuvai. Valdžios institucijos, ne pelno siekiančios organizacijos, akademija ir verslas siekia sukurti patikimą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kreditų sertifikavimo metodiką ir registravimo platformą, kuri galėtų būti pritaikoma visoje Europoje. Svarbiausia, kad partneriai į šią veiklą žiūri ne kaip į projektą, kuriame tik sukuriama metodika ir IT instrumentai, o kaip į ilgalaikę, esminį poveikį darančią nacionalinę partnerystę. Beveik 2,7 mln. eurų biudžeto projektą palaiko ir iš dalies finansuoja Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 60 proc. lėšų skyrė Europos Komisija. „GFarm for LIFE“ truks 3 metus. ■

Renginio dalyviai

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Istorinės atminties įamžinimas tremties ir kalinimo vietose Kazachstane

Susitikimas su prof. Algiu Vyšniūnu ir jo naująja knyga

Dalia Poškienė

2024 m. sueis 70 metų nuo sukilimo sovietų įkurtame Kengyro lageryje Kazachstane. Šiais metais minimi Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių metai, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos (LPKTS) įkūrimo 35-metis. Kasmet minimos ir didžiosios tremtys – „Pavasaris“ (Vesna), „Ruduo“ (Osenj) ir kt. Tačiau toli gražu ne viskas žinoma apie lietuvių ir kitų tautybių žmonių tremtis Kazachstane, Gulago istorija, apie pasaulyje liūdnamai pagarsėjusius sovietų mirties lagerius ir kalėjimus. Dar iki šiol ne visiems suprantamos ir sąvokos „politinis kalinys“ ir „tremtinys“.

Tik pastaraisiais dešimtmečiais plačiau pradėta tyrinėti tremties vieta – Kazachstanas. Sovietų sumanyta represinė sistema pradžiai daugybės tautų intelektualinį potencialą. Pirmoji pasiekusi žinia – 1990 m. surengta unikali ekspedicija į Kazachstaną. Jos metu sukurtas filmas „Karlagas – mirties žemė“. Ilgus metus slėpta, nežinoma, nematoma sugniuždytų likimų žmonių mirties stovykla išskyla šiurpą keliančiuose vaizduose, pateiktuose režisieriaus V. Gruodžio pagal žurnalisto H. Paulausko ir operatoriaus R. Leipaus filmuotą medžiagą. Šio filmo kadrais Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungoje sutikta knyga „Lietuviai ypatinguose Kazachstano lageriuose 1948–1955 m.“, kurios autorius – prof. Algis Vyšniūnas. Svečias, prieš pristatydamas knygą, kurią

išleido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centras, apžvelgė savo – tremtinio – dalią patyrusio žmogaus istoriją: tėvai kalėjo Karagandoje, ten ir gimė būsimasis architektas, mokslininkas, istorinės atminties įamžintojas.

Prof. A. Vyšniūnas – Lietuvos architektas, Architektų sąjungos narys nuo 1994 m., Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius, Urbanistinės analizės mokslo laboratorijos vedėjas. Universiteto Architektūros fakultete profesorius dėsto architektūrinių ir urbanistinių struktūrų analizės, meninių urbanistikos principų, urbanizuoto kraštovaizdžio kompozicijos, urbanistinio komplekso regeneruojamoje ir rekonstruojamoje miesto aplinkose, urbanistinio komplekso tūrinės erdvinės koncepcijos kūrėjas, vadovauja moksliniams tiriamiesiems darbams ir bakaluro bei magistrantūros studijų baigiamiesiems darbams. 2006 m. universitete vykusiam konkurse už monografiją „Vilniaus miesto vizualinio identiteto apsaugos ir plėtros principai“ jam buvo skirtas trečiojo laipsnio diplomatas.

Nuo 1990 m. profesorius organizuoja ekspedicijas į tremties ir kalinimo vietas: Karagandą, Balchašą, Žezkazganą, Magadaną, Jakutiją, Tadžikiją, Kirgiziją ir kt. Jis dalyvavo ekspedicijose „Misijsa – Sibiras“. 2009 m. – Lietuvos 1000-mečio metais, kartu su Kazachstano Respublikos ambasada Lietuvoje surengta ekspedicija į lietuvių tremties ir kalinimo vietas: Žezkazganą, Karagandą, Dolinką, Balchašą. Parengta ir paroda, labai mažu tiražu išleistas katalogas. Plačiau Lietuvos visuomenei mažai žinoma ir 2004 m. Karagandos lietuvių bendruomenės pirmininko V. Tvarijono bei ambasadoriaus R. Visokavičiaus iniciatyva pastatyti paminklai Spaske, Žezkazgane (Kengyre) ir Balchaše.

Tačiau visi ankstesni projektai nebuvo visiškai įgyvendinti, todėl kilo sumanymas parengti knygą, pateikiant informaciją apie

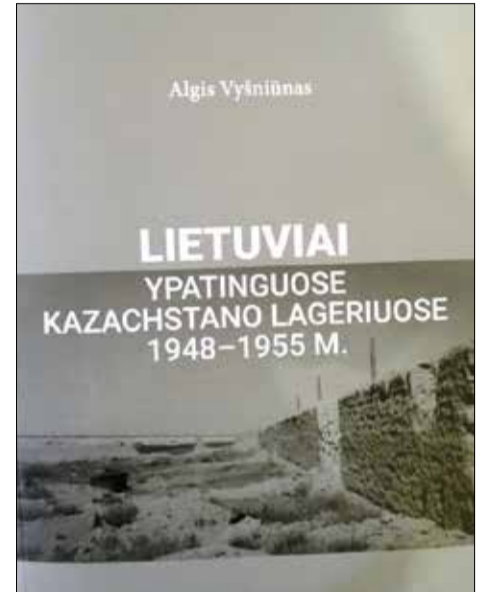

Prof. Algis Vyšniūnas Kaune pristatė savo naująją knygą

visas istorinės atminties akcijas ir projektus, susijusius su lietuviams, kalėjusiais Kazachstano lageriuose, nes rimtų mokslinių tyrimų apie sovietinę represinę sistemą, koncentracijos stovyklas beveik nėra. Lietuvoje pagrindiniai šaltiniai apie Gulagą buvo A. Solženicyno „Gulago archipelagas“, A. Applebaum „Gulago istorija“, keleto kitų tautybių autorių, kalėjusių Kazachstane, darbai.

Istorinės atminties įamžinimas tremties ir kalinimo vietose buvusioje SSRS teritorijoje yra specifinė tema, nes kalbama apie iš esmės kitokią istorinę patirtį, nei ginkluotas pasipriešinimas Lietuvoje 1944–1965 m. Iš-tremtų lietuvių gyvenimas Sibire, kalinimas Gulago lageriuose ir ypač sukilimai kalinimo vietose (Vorkuta, Norilskas, Kengyras) yra istoriniai siužetai, kurie pasižymėjo ypač dideliu mastu. Tačiau tai labiausiai rūpėjo su tuo susijusiems žmonėms. Remiantis archyvų medžiaga ir autoriaus patirtimi, parengta knyga papildyta asmenvardžių rodykle, gausių nuotraukų sąrašu, literatūros ir šaltinių rodykle.

Nepaisant pasikeitusių aplinkybių dėl karo Ukrainoje, dėl nutrūkusių ekspedicijų į Sibirį, darbai tęsiasi. Kazachstane 2023 m. atidengtas paminklas lietuviams ir ukrai-

Knyga „Lietuviai ypatinguose Kazachstano lageriuose 1948–1955 m.“

niečiams, pokariu kalėjusiems Balchašo ir Rytinio Kounrado ypatinguose lageriuose. Paminklas įrengtas buvusio Balchašo lagerio požeminio karcerio vietoje. Tą dieną visame Kazachstane minima totalitarizmo aukų atminimo diena. Šiuo paminklu pagerbtas 1948–1955 m. Balchašo ir Rytinio Kounrado ypatinguose lageriuose kalėjusiųjų atminimas. Jis pastatytas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro lėšomis. Idėjos autorius – prof. A. Vyšniūnas.

Daug dar laukia darbų, o juos padeda įgyvendinti iniciatyvūs, pasiaukojantys žmonės. Juk ir pagrindinis paminklas visos Lietuvos žuvusiems partizanams Kryžkalnyje pastatytas privačios iniciatyvos dėka. Tikimės, kad paminėti žmonės, talkininkai Kazachstane, ambasados, dar likę liudytojai tęs tuos kilnius darbus vardan tų, kurie negrįžo, vardan tų, kuriems rūpi istorinė tiesa. *Autorė yra LPKTS kultūros vadybininkė.* ■

PRISIMINĖME PREZIDENTĄ ALEKSANDRĄ STULGINSKĮ

Zigmas Tamakauskas

Prieš 54-erius metus – rugsėjo 22 d. į Viešpaties namus iškeliavo pirmasis konstitucinis Lietuvos Respublikos Prezidentas Aleksandras Stulginskis. Šią datą paminėti prie jo paminklo (skulptorius – Vytautas Narutis) Istorinės prezidentūros sodelyje susirinko Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų bendrijos „Lietuvos krikščionys demokratai“ Kauno skyriaus narių būrelis. Čia apžvelgėme Prezidento gyvenimo ir veiklos tarpsnius, padėjome gėlių puokštę.

Aleksandras Stulginskis gimė 1885 m. Kutaliuose, nedidelio ūkelio savininkų šeimoje. Jis buvo dvyliktasis vaikas šeimoje. Nuo pat jaunų dienų būsimasis Prezidentas atkakliai siekė mokslo. Iš pradžių mokėsi Kaltinėnų mokykloje, toliau – Liepojos gimnazijoje. Baigęs gimnazijos penkias klases, įstojo į Žemaičių kunigų seminariją. Baigęs ją, būdamas sąžiningas absolventas paprašė seminarijos vadovybės, kad ši atidėtų kunigo šventimus ir leistų dar kartą pasiti-

Prie Aleksandro Stulginskio kapo

teikti savo pašaukimą, toliau studijuojant teologijos filosofijos mokslus Austrijos tėvų jėzuitų universitete. Supratęs, kad Lietuvai tuo metu reikia daugiau žemės ūkio specialistų, nusprendė likti pasauliečiu. Įstojo į Vokietijos Halės miesto žemės ūkio institutą, kurį baigė 1913 m. Dar studijuodamas, A. Stulginskis dirbo savitiraštyje „Vienybė“. Vėliau, dirbdamas agronomu, redagavo jo

priedą „Viensėdis“.

Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, A. Stulginskis apsigyveno Vilniuje ir aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje. Supratęs, kad mokykloms reikia daugiau lietuvių mokytojų, skleidžiančių lietuvišką dvasią, jis 1915 m. organizavo Pedagogikos kursus, pirmininkavo atgaivintai Švietimo draugijai „Rytas“, dalyvavo Lietuvių komi-

tete nukentėjusiems nuo karo šelpti. 1918 m. pradėjo leisti laikraštį „Ūkininkas“. Šios krypties leidinius ir dabar leidžia UAB „Ūkininko patarėjas“.

A. Stulginskis yra ir vienas iš Lietuvos krikščionių demokratų partijos steigėjų, daug pasidarbavęs kuriant jos programą, partijos gyvavimo kryptį. Jis aktyviai dalyvavo ir rengiant 1917 m. Lietuvių konferenciją Vilniuje. Konferencija A. Stulginskį išrinko į Lietuvos Tarybą, turėjusią pagrindinį tikslą – atkurti Lietuvos valstybę. Tai teoriškai buvo realizuota 1918 m. vasario 16 d. pasirašytame Akte, o realiai šis Aktas buvo įtvirtintas Nepriklausomybės kovų sukuriuose. A. Stulginskis rūpinosi krikščioniškos demokratijos idėjų plėtojimu, lietuviškos policijos ir lietuviškos kariuomenės organizavimu, reikalavo, kad kariuomenės vadais būtų susipratę lietuviai, savo krašto patriotai.

1920 m. A. Stulginskis išrinktas Steigiamojo Seimo pirmininku. Pagal priimtą Laikinąją Lietuvos valstybės Konstituciją, jis

PRISIMINĖME PREZIDENTĄ ALEKSANDRĄ STULGINSKĮ

■ Atkelta iš 8 p.

pradėjo eiti ir valstybės Prezidento pareigas, tapdamas pirmuoju konstituciniu Lietuvos Respublikos Prezidentu. A. Stulginskį Prezidentu išrinko ir 1922 m. Pirmasis Seimas, remdamasis jau patvirtinta Nuolatine Lietuvos Valstybės Konstitucija. 1923 m. išrinktas Antrasis Seimas jį vėl perrinko Lietuvos valstybės vadovu.

Prezidentaujant A. Stulginskiui, buvo išleisti visi pagrindiniai Lietuvos įstatymai, atsirado mūsų tautinės kultūros židiniai, padėti ūkinio gyvenimo pagrindai, laimėtas Širvintų-Giedraičių mūšis su lenkais, išsprendęs hamletišką klausimą Lietuvos naudai. Per šešerius jo valdymo metus įtvirtinta Lietuvos nepriklausomybė, atgautas Klaipėdos kraštas, įvykdyta garsioji žemės reforma, įkurtas Lietuvos universitetas, pastatyta daug mokyklų, įvesta stipri to meto valiuta – lietuviškas pinigas litas, buvo priimta Lietuvos Valstybės Konstitucija, Jungtinės

Tautos pripažino Lietuvos valstybę.

Po Trečiojo Seimo paleidimo, 1927 m. A. Stulginskis, pasiskolinęs pinigų, nusipirko Kretingos rajone, Jokūbave apleistą dvarą. Ten pradėjo ūkininkauti. Prelatas Mykolas Krupavičius rašė: „Kelis kartus buvau aplankęs naują, įdomų, iš prezidentų išėjusį ūkininką, bet nė karto neradau jo pavėsiaujančio ar ištaigingai fotely išsitiesusio, savo rūmuose nerūpestingai laiką leidžiančio, kaip buvo pratę elgtis senieji dvarininkai. Jų vietą užėmė lietuvis ir jis įnešė į rūmus lietuviško ūkininko tradicijas ir rūpestingumą. Kiek kartų jį aplankydavau, tiek kartų jį rasdavau laukuose vienmarškinį, basą, paraitotomis kelnėmis ir rankovėmis prie tokių darbų, kokius darbymečiu dirba kiekvienas ūkininkas. Sąžiningas prezidentas pasidarė sąžiningu ūkininku.“

1940 m. rusiškojo imperializmo kariuona klasingai įsiveržė į mūsų kraštą. Okupantas, taikydamas melo, veidmainiavimo, bauginimo ir smurto politiką, vadinamo „Liau-

dies seimo“ išvakarėse pradėjo veikliausių žmonių areštus, kad netrukdomai galėtų pasirengti numatomai Lietuvos aneksijai ir būsiamam Lietuvos žmonių trėmimui. 1941 m. birželio mėnesį buvo suimtas ir A. Stulginskis su žmona Onute. Teko pergyventi visus sovietinių lagerių baisumus – nuteistas 25 metams katorgos darbams, specialiai laikytas tarp vagių ir banditų, kentėjo moralinį pažeminimą, čekistų patyčias. Mirus Staliniui, 1954 m. A. Stulginskis buvo paleistas iš kalėjimo ir išstremtas į Komiją.

Praėjus 15 metų nuo suėmimo, 1956 m. pabaigoje, A. Stulginskiui ir jo žmonai buvo leista grįžti į Lietuvą. Pavyko įsidarbinti Vytėnų sodininkystės-daržininkystės bandymų stotyje. Už atsakymą parašyti palankius okupantui prisiminimus apie prieškarį Lietuvos Respubliką buvo atleistas iš darbo, motyvuojant „pensijos“ paskyrimu. Ta „pensija“, kaip rašė A. Stulginskis, „dvejoms–trejoms dienoms pragyventi užtektų, akių dūmimas“.

Nuo bado gelbėjo dukra Aldona, gyvenusi užsienyje, siunčiamais siuntiniais.

A. Stulginskis mirė 1969 m., išlaikęs širdyje gyvą tikėjimą ir Lietuvos laisvės viltį. Palaidotas šalia savo žmonos Kauno Panemunės kapinėse, palikęs mums savo pasiaukojančio, nekarjeristinio ir sąžiningo gyvenimo pavyzdį.

Nuvykę su bendraminčių būreliu prie jo kapo, pagerbėme Prezidentą ir jo žmoną Onutę malda ir neblėstančios pagarbos simboliu – uždegtų žvakių šviesa. Prisiminėme prelatą Mykolo Krupavičiaus žodžius: „Kiekvienam lietuviui Aleksandro Stulginskio šviesi asmenybė turi būti sektinu pavyzdžiu ir rodikliu, kuriuo keliu eiti...“ Šis kelias turėtų mums teikti atsparumą nepasiduoti svetimų vėjų užkratui, norinčiam užteršti lietuvišką žodį, siaurinti jo vartojimo erdvę, sugniuždyti mūsų tautos dvasinės kultūros vertybes, istorinę atmintį. *Šaltinis: Voruta, 2023 10 02*

IŠKILIAM KRAŠTIEČIUI – ATMINTIES ŽENKLAS

Loreta Ežerskytė

Rugsėjo 16-ąją Lyduokių seniūnijos Jogvilų kaime pašventintas koplytstulpis, skirtas iškiliam kraštiečiui, akademiko, profesoriaus habilituoto daktaro Zigmo Zinkevičiaus atminimui (1925–2018). Artėjant jo šimtmečiui, šalia gimtųjų namų, kur prasidėjo mūsų tautos didžiavirio gyvenimo kelias, iškilo atminties ženklas. Jame įamžintos kalbininko parašytos reikšmingiausios knygos. Menišką ir informatyvų koplytstulpį sukūrė akademiko sūnėnai – tautodailininkai Rimantas ir Stanislovas Zinkevičiai.

Koplytstulpio šventinimo renginys sulaukė gausaus būrio garbių svečių. Atvyko Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas profesorius Vytautas Landsbergis, Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja akademikė profesorė Grasilda Blažienė, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktorius daktaras Sigitas Narbutas, Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja habilituota daktarė Ona Aleknavičienė, Lietuvių kalbos draugijos pirmininkė, Vilniaus universiteto docentė daktarė Vilma Zubaitienė, Lietuvių kalbos draugijos valdybos sekretorė Rita Urnėžiūtė, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktorius Vidmantas Žilius ir kiti. Dalyvavo Ukmergės dekanato dekanas kun. Raimundas Kazaitis, Ukmergės rajono savivaldybės meras Darius Varnas, Savivaldybės tarybos nariai, kiti ukmergiškiai, Z. Zinkevičiaus artimieji.

Akademiko Zigmo Zinkevičiaus atminimui skirtame koplytstulpyje įamžintos jo parašytos knygos

Renginį vedęs Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikos fakulteto Kalbų katedros vedėjas Leonas Kižla, kuris yra Z. Zinkevičiaus pusseserės sūnus, trumpai apžvelgė akademiko veiklą. Z. Zinkevičius buvo vienas produktyviausių Lietuvos kalbininkų, išugdęs kelias lituanistų kartas, aktyviai dalyvavęs akademinėje, kultūrinėje ir politinėje veikloje. Baigęs Ukmergės Antano Smetonos gimnaziją, studijavo Vilniaus universitete, kur vėliau dėstė dialektologijos ir

istorinės lietuvių kalbos gramatikos kursus, vadovavo katedroms ir fakultetams, rūpinosi Vytauto Didžiojo universiteto atkūrimu ir dėstė Kaune, vadovavo Lietuvių kalbos institutui, buvo Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministru, rūpinosi mokyklų steigimu Rytų Lietuvoje.

Z. Zinkevičiaus mokslinė veikla pripažinta Lietuvos mokslų akademijos ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos, Švedijos, Norvegijos, Latvijos akademijų, įvertinta valstybiniais ir visuomeniniais apdovanojimais. Jam 2012 m. suteiktas Ukmergės garbės piliečio vardas. Akademikas paskelbė apie 1000 mokslo ir mokslo populiarinimo darbų. Iš daugiau nei 70 parašytų knygų ypatingą mokslinę vertę turi „Lietuvių dialektologija“ (1966), šešiatomė „Lietuvių kalbos istorija“ (1984–1995), „Lietuvių tautos kilmė“ (2005), „Lietuvių tarmių kilmė“ (2006), „Lietuvių asmenvardžiai“ (2008).

Lietuvių kalbos draugijos ir Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto vardu iškilmių dalyvius sveikinusi dr. V. Zubaitienė siūlė Ukmergės rajono savivaldybės vadovams pagalvoti apie Z. Zinkevičiaus premijos įsteigimą. Tai būtų gera proga įvertinti kalbininkus, kalbos istorikus ir auginti, ugdyti jaunąją kartą. Sveikinimo žodį tarė rajono meras D. Varnas. Kalbėjo akademikė prof. G. Blažienė, Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktorius V. Žilius, visuomenininkai Jonas Burokas, Gediminas Žukauskas, vertėja Dalia Kižlienė. Kalbininko dukrė Laimutė Zinkevičiūtė-Šinkūnienė pasidalijo šiltais

Koplytstulpį sukūrė akademiko sūnėnai – tautodailininkai Rimantas ir Stanislovas Zinkevičiai

prisiminimais, kai vaikystėje kartu su dar keturiais anūkais vasaras leido Jogvilų kaime, pas močiutę. Ji sakė, kad 2025-aisiais, kai bus minimas Z. Zinkevičiaus 100-metis, su sūnumi Mindaugu ir kitais artimaisiais ketina išleisti atsiminimų knygą. Ji dar rengiama, todėl laukia visų, kurie turi Z. Zinkevičiaus nuotraukų, nori pasidalinti apie jį prisiminimais. *Parengta pagal Loretos Ežerskytės straipsnį, paskelbtą Ukmergės rajono laikraštyje „Gimtoji žemė“.*

Zigmantas Zinkevičius: „Tautinės mokyklos idėja buvo apleista pačių jos kūrėjų“

Ką apie švietimo sistemą prieš dešimtmetį kalbėjo buvęs švietimo ministras?

Apie lietuviškos tautinės mokyklos istoriją „Pro Patria“ kalbėjosi su Lietuvos mokslų akademijos nariu akademiku, baltistu, buvusiu Lietuvos Respublikos švietimo ministru prof. Zigmantu Zinkevičiumi.

– *Esate sakęs, kad dabartinė mokykla ugdo piliečius, o tarpukario mokykla ugde patriotus. Papasakokite plačiau apie patriotinį ugdymą tarpukariu.*

– Aš mokiausi Ukmergės Antano Smetonos gimnazijoje. Tai buvo ypatinga gimnazija. Tokių Lietuvoje buvo nedaug. Ten buvo tikra lietuviška patriotinė dvasia iki pat sovietų valdžios atėjimo. Pirmiausia patriotiškumą ugde pati aplinka. Tuomet gimnazistas buvo tarsi elitinis asmuo. Ir Ukmergės gyventojai net su pavydu žiūrėdavo į juos. Ypač stiprūs buvo mokytojai, neeiliniai žmonės. Drausmė mūsų gimnazijoje

buvo taip pat labai didelė. Nusileidus saulei, negalėdavome po vieną vaikščioti mieste.

Patriotiškumas anuomet buvo labiau susijęs su religija, su Bažnyčia. Pavyzdžiui, mūsų tuometinis kapelionas per tikybos pamokas ne tik kalbėdavo apie Bažnyčios mokymą, bet ir siedavo jį su lietuvių tautos išlikimu. Atsimenu, buvo toks mokytojas Rapolas Stankūnas – tikras patriotas, mums visiems sektinas pavyzdys. Jis buvo skautų

vadovas. Bolševikų buvo labai persekiojamas. Aš pats jį valtele esu kelis kartus perkėlęs į kitą Šventosios upės pusę, kad jo nesučiuptų. Buvo be galo geras lituanistas. Jo įtakos paveiktas ir aš tapau lituanistu.

– *Kokių dalykų Jus mokė?*

– Programos ir disciplinos buvo labai panašios į šiandienines, tik kai kurių turinys labai skyrėsi. Pavyzdžiui, istorija buvo

■ Nukelta į 10 p.

Zigmas Zinkevičius: „Tautinės mokyklos idėja buvo apleista pačių jos kūrėjų“

Ką apie švietimo sistemą prieš dešimtmetį kalbėjo buvęs švietimo ministras?

■ Atkelta iš 9 p.

dėstoma su tam tikru patriotiniu akcentu. Buvo siekiama parodyti lietuvių tautos didybę, o ne, kaip dabar, pateikiant tik krūvą faktų. Atėjus sovietams, mokyklose buvo pradėta aiškinti, kad viskas, kas tik buvo geriausia Lietuvai, buvo suteikta didžiosios Rusios. Ir visa Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo tik senosios Rusios dalis. Tarybiniais metais prasidėjo ir išsigalėjo „žiugždiškas“ istorijos supratimas ir aiškinimas.

Su tuo požiūriu teko susidurti ir vėliau. Jau pradėjęs studijuoti universitete, su Juozu Žiugžda buvau daug kartų susitikęs. Tuomet jis buvo viso universiteto „dvasinis tėvelis“. Atsimenu įvairių kuriozų. Pavyzdžiui, kai apgyniau disertaciją, Maskvoje sutikau savo gerą kolegą Vladimirą Toporovą – pasaulinio garso mokslininką, kuris buvo labai didelis lietuvių tautos draugas. Jis mane sutikęs pasakė: „Mes išleisime Maskvoje tavo knygą. Tu parenk rusišką, kiek sutrumpintą vertimą ir padaryk taip, kad būtų suprantama paprastam rusui.“ Aš tokį tekstą parengiau, nusiunčiau jam ir labai greitai gavau atsakymą. O ten, pirmame puslapyje, per visą parašę parašyta: „Truputį vakarietiškas stilius, bet tai – privalumas.“ Daugiau beveik nieko neparašė, tik atkreipė dėmesį, kad, jei kur nors su jo pataisymais nesutinku, praneščiau jam.

Pažiūrėjau, ką jis taisė. Pirmiausia išbraukė visas citatas iš Stalino raštų ir parašė: „Tai su mokslu nieko bendra neturi.“ Tada juk disertacijos negalėjai apginti, nepagerbęs ar nepacitavęs partijos. O V. Toporovas tokias vietas išbraukė. Man sakyti, kad nesutinku – nebeiseina. Tuomet jam paskambinau ir pasakiau, kad sutinku su visais taisymais. Bet tuo metu mane iškviatė į aukštesnes instancijas Vilniuje ir pasakė, kad atsirado galimybė mano disertaciją išleisti Vilniuje.

Leidžiant Vilniuje, suprantama, aš savo tekstą pridėrinu prie Maskvoje pridutos disertacijos. Ir tada prasidėjo... Vos mano knyga pasirodė knygynuose, J. Žiugžda išsikvietė mane pas save. Nueinu aš, o jis įpykęs man sako: „Gynei disertaciją, aš dalyvavau – viskas gerai buvo. O dabar, knygai išėjus, – nei šis, nei tas gavosi.“ Seife aš kaip tik turėjau V. Toporovo pastabas ir tučiuojau jam atnešiau parodyti. Žinojau, kad J. Žiugžda paniškai bijojo Maskvos – jam ji buvo viskas. Pamatęs tas pastabas, jis visas išraudo ir netrukus išrėžė man: „Kas galima Maskvoje, tas negalima Lietuvoje.“ Vėliau jis man turėjo rašyti charakteristiką, prieš suteikiant docento vardą. Ir parašė visai neblogą. Mano disertacija vadinosi „Įvardžiutinių būdvardžių istorijos bruožai“.

– **Ar Jus patį bandė prikalbinti stoti į partiją?**

– Atsimenu, mane pasikvietė tuometinis fakulteto partorgas Irmija Zaksas ir paklausė

Zigmas Zinkevičius

manęs: „Argi pas mus tvarka fakultete?“ Nežinojau, ką atsakyti. Jis tęsė: „Mūsų partijoje – vien tik žydai ir rusai, nėra lietuvių. Mes apsvarstėme ir nusprendėme, kad tu tinki partijai.“ Ir padavė man užpildyti stojimo į partiją anketą. Išėjęs į kiemą, sutikau kolegą Joną Kabelką. Pamatęs, kokios aš nuotaikos, jis paklausė, kas nutiko. Papasakojus, žaismingai atsakė: „Nesielok. Vakar mane irgi buvo tuo reikalu iškviatęs. O aš jam atsakiau, kad man žmona uždraudė į partiją stoti ir dėl partijos aš su žmona nesipyksiu.“ Aš jam atsakiau, kad jo žmona – gydytoja, o mano – mokytoja, dėl to jo atsakymas man netinka.

Tą anketą parsinešiau namo, bet nepildžiau. Nutariau palaukti. Laukiau vieną dieną, kitą, savaitę, mėnesį. O tos anketos kaip niekas neprašo, taip neprašo. Viskas paaiškėjo vėliau, kai į mano rankas pateko Vakarų Vokietijoje leidžiamas vienas tarptautinis aukšto lygio lingvistinis žurnalas. Jame išspausdinta profesoriaus Prano Skardžiaus, tuomet gyvenusio JAV, parašyta mano knygos recenzija. Ir ji pradeda tokiais žodžiais: „Į mano rankas iš anapus geležinės uždangos pateko pirma knyga, kurioje nėra jokio ideologinio šlamšto.“ Taip pavyko išvengti partijos, kadangi neideologizuojantis žmogus jai buvo nereikalingas.

– **Grįžkime į atgimusios Lietuvos laikus. Ar Jūs, būdamas ministru, bandėte gaivinti tautinės mokyklos idėją?**

– Su tautine mokykla vyko tiesiog tragikuriuziški dalykai. Labai gerus tautinės mokyklos pagrindus padėjo Meilė Lukšienė. Man su ja teko labai daug rankon eįjome. Bolševikų laikais mes ranka rankon eįjome. Bet man keisčiausia buvo tai, kad, padėjusi pagrindus tautinės mokyklos kūrimui, ji pati vėliau viską ir sugriovė. Štai čia ir yra visa tragedija. Kodėl ji taip pasielgė? Matyt, čia buvo daug priežasčių. Pirmiausia, mano supratimu, šį dalyką nulėmė tai, kad ji buvo gana

kovinga ateistė. Kova prieš Bažnyčią jai turbūt atrodė svarbiau nei lietuviybės reikalai. Taip pat manau, kad tam tikrą vaidmenį tautinės mokyklos reikalų žlugime galėjo suvaidinti ir jos mylimiausias studentas Darius Kuolys. Jo įtaka M. Lukšienei labai jautėsi. Pats D. Kuolys baigė lituanistiką, tačiau su literatūrinio profiliu. Aš literatams dėščiau nedaug, bet iš to, kiek teko dėstyti, mačiau, kad D. Kuolys buvo gabus studentas. Tuomet jokių konfliktų nebuvo ir kilti negalėjo – juk buvo dar sovietmetis. Iki nepriklausomybės pradžios D. Kuolio viešumoje praktiškai nesimatė. Tačiau iš karto po Nepriklausomybės atkūrimo D. Kuolys padarė karjeros šuolį. Jį visur labai protegavo M. Lukšienė. Matėsi, kad jie vienas kitam darė labai didelę įtaką.

Kai tapau ministru, D. Kuolys pradėjo vykdyti savotišką pagrindinę griauanamąją veiklą. Jis, kaip buvęs švietimo ministras, turėjo ministerijos raktus. Laisvai įeidavęs, vėlais vakarais su savo šalininkais darydavo posėdžius, agituodavo ministerijos darbuotojus boikotuoti įvairius mano priimtus sprendimus. Tai galiu drąsiai tvirtinti, kadangi turėjau aiškių įrodymų. Ne vienas iš tuometinių nuteikiamųjų man yra pasakojęs ir įspėjęs, kad vyksta tokie dalykai. Žodžiu, tai man abejonės nekeliantis faktas.

– **Kaip nutiko, kad M. Lukšienė apleido savo tautinės mokyklos koncepciją? Ar išsiskyrė jos įgyvendinimo vizijos?**

– Niekada prieš Lukšienės koncepciją nekovojau. Savo koncepciją ji pati apleido, toliau neberutuliojo. Ir tai padarė netgi vėliau, kai aš jau net nebuvau ministru.

– **O kuo D. Kuoliui užkliuvo Jūsų ministravimas?**

– Man atrodo, jis protegavo kosmopolitizmą Lietuvoje. Ir ne šiaip sau kosmopolitizmą, bet tokį išsigimusį, tarybinį kosmopolitizmą, su visais sovietiniais įpročiais. Aš to kosmopolitizmo, tiesiai sakau, negalėjau pakęsti. Kur matydavau, kad mokyklose megzdavosi kokie nors tokio kosmopolitizmo židiniai, iškart stengdavausi likviduoti. D. Kuoliui tas labai nepatikdavo. Manau, tai ir buvo pagrindinis mūsų nesutarimo dalykas.

Paskui jis ėmėsi padėti lenkų pseudopatriotams. Lenkai, kaip į sąjungininkus, kovojančius prieš lietuvišką švietimą Vilniaus krašte, įtraukė ir D. Kuolį, nes jis buvo vienas tų, nusiteikusių prieš mane.

– **Tai Jūsų nuomonės susikirtimo dėl to, kiek bus tautinio auklėjimo mokyklose?**

– Dar tada D. Kuolys rašė, kad tautiškumas yra atsilikimo ženklas. Jam pirmoje vietoje turėjo būti pilietinė visuomenė. Aš jam tuomet ir sakydavau: „Valerijus Ivanovas – tai irgi Lietuvos pilietis. O žiūrėk, ką jis išdarinėja.“ Apskritai kalbant, kas ta pilietinė visuomenė, nėra taip paprasta atsakyti. Tačiau D. Kuolys man tikrai nebūtų tiek galėjęs

sukliudyti, jei ne tuo metu prasidėjęs lenkų pseudopatriotų prieš mane nukreiptas judėjimas, kuris buvo išlaužtas iš piršto.

– **Dėl ko buvo pradėtas šis judėjimas?**

– Mano „ministravimo“ laikais su lenkiškai kalbančiais Vilniaus krašto gyventojais mano santykiai buvo be galo geri, su visais gerai sutardavau. Netgi yra buvę tokių atsitikimų, kai kokiame nors renginyje ar susirinkime, jei atvažiuodavo koks nors V. Tomaševskis ar panašūs į jį ir pradėdavo šnekėti prieš mane ar mano įsakymus, žmonės pasipiktinę atsistodavo ir tiesiog išeidavo iš salės. Ir tai darydavo lenkakalbiai. Arba pradėdavo taip ploti, kad piktai kalbantis turėdavo pats išeiti. Tokių atvejų buvo ne vienas.

Prieš man tampant ministru, buvo susiklosčiusi netgi tokia situacija, kad, jei paskiriamas lietuvių kalbos mokytojas į kokią lenkakalbių mokyklą Vilniaus krašte, jis turėjo į ją važinėti tiesiai iš Vilniaus, nes negaudavo išsinuomoti buto vietoje – niekas nepriimdavo. Kai tapau ministru, praėjus geram pusmečiui, Vilniaus krašte pradėjo atsirasti tokie skelbimai: „Išnuomojamas butas lietuvių kalbos mokytojiui.“ Kad vaikai geriau išmokyti, kviesdavosi pas save gyventi mokytoją.

Kai jau buvau nušalintas nuo ministerijos, ilgą laiką ministro nebuvo. Niekaip negalėjo surasti kandidato. O ministerija priklausė krikščionims demokratams. Bet ką tik ši partija siūlė, Ministrui Pirmininkui niekas netiko. Taip tęsėsi iki Kornelijaus Platelio kandidatūros iškėlimo. Tai įvyko vasarą. Tuomet jis atvažiavo pas mane į sodybą pasikonsultuoti. Aš jam papasakojau pagrindines problemas ir pažymėjau, kad vienas svarbiausių dalykų – baigti darbus su lenkais. Man būnant ministru, tai labai sekėsi. Ir ne tik todėl, kad aš turėjau lenkakalbių paramą. Buvo dar viena aplinkybė. Tuo metu lenkų ambasadorė Lietuvoje buvo buvusi Varšuvos universiteto profesorė, humanitarė, mano sena pažįstama. Kai tik tapau ministru, ji pirmą iš visų ambasadorių mane ir pasikvietė. Kalbėdamas su ja, iškėliau netgi tokį klausimą, kad reikia padaryti taip, jog lenkiškose mokyklose Lietuvoje istorija būtų dėstoma lietuviškai. Ir ne tik istorija, bet ir karinis parengimas bei kelios kitos disciplinos. Reikėjo tik galutinai tai įforminti, tačiau nespėjau to padaryti. Tuomet K. Platelius ir pasakiau: „Važiuk pas ambasadorę ir gali šiuo klausimu šnekėti netgi mano vardu. Įforminkite šį dalyką, tai labai svarbu.“ Deja, kol atvažiavo į Vilnių, atrodo, K. Platelis jau buvo apie tai užmiršęs. Parengta pagal: *www.propatria.lt*, 2013 10 25. Norintiems sužinoti išsamiau verta perskaityti akad. Z. Zinkevičiaus knygą „Kai aš buvau ministras“ (1998) apie autoriaus darbą Švietimo ir mokslo ministerijoje. ■

Atstatyti Medininkų pilį

Seimo narys prof. Kęstutis Masiulis kreipėsi į kultūros ministrą Simoną Kairį, prašydamas tęsti Medininkų pilies atkūrimą, kuris įstrigęs jau daugiau kaip 10 metų. Medininkų pilies pirmasis atkūrimo etapas baigtas 2012 m. Daugiau jokių reikšmingų pokyčių nebevyksta, nors pilis iki galo nėra atstatyta. Nesutvarkyta aplinka, trūksta paslaugų turistams. Pilies atstatymas nebepatenka tarp ministerijos finansuojamų projektų.

Pilis buvo pastatyta XIV a., turėjo 4 bokštus ir 4 vartus. Rūmų liekanos pradėtos tvarkyti 1960 m. Pirmasis atstatomo bokšto akmuo buvo įmūrytas 1993 m. liepos 6 d., minint Karaliaus Mindaugo karūnavimą. Pirmuoju atkūrimo etapu atstatytas didysis bokštas, kuriame įkurtas muziejus. 2012 m. buvo atvertos lankytojams rekonstruotos gyvenybinės pilies sienos su vartais ir donžonas, rūsyje bei trijuose jo aukštuose įrengtos 4 ekspozicijų salės.

Tačiau kiti atstatymo etapai net nepradėti vykdyti. Ant sienų jau auga berželiai, lankytojams trūksta paslaugų. Šiam įdomiam objektui trūksta dėmesio ir finansavimo, nors muziejus turi gerą komandą, viziją, todėl valstybei būtų verta investuoti, toliau atkuriant pilį ir pritraukiant daugiau lankytojų. Toks objektas, kuris yra arti Vilniaus, visada bus dėmesio centre, o šiandien tikrai neišnaudojamos visos galimybės. Parengta pagal Seimo pranešimą. ■

Medininkų pilis, užimamu plotu yra didžiausia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilis, su apsauginiais grioviais ir pylimais užimanti 6,5 ha plotą, turėjusi 4 bokštus ir 4 vartus. Pilies forma – netaisyklingas keturkampis. Ši pilis – mažiausiai perstatinėta, todėl iki mūsų dienų yra išlaikiusi savo pradinę formą. Jos sienos ir bokštai sumūryti iš lauko akmenų ir plytų. Sienų

Atstatyti Medininkų pilį

■ Atkelta iš 10 p.

aukštis – 14–15 m, storis prie pamatų buvo 1,8–1,9 m, o viršuje – 1,6 m. Jų viršuje buvo įrengtos šaudymo angos.

Pilis pastatyta lygumos pakraštyje. Šiaurėje ir vakaruose ją saugo pelkė. Aplink pilį buvo dvigubas griovys, o tarp griovių – medinė siena. Pakilesnėje rytinėje pusėje gynybinis griovys buvo apie 20 m pločio ir 3–8 m gylio. Svarbiausias Medininkų pilies įrenginys – bokštas, stovėjęs gynybinės sienos šiaurės rytų kampe. Bokšto aukštis – 23 m, ilgis – 15 m, plotis – 14 m. Kitas bokštas buvo mažesnis, stovėjęs pietinės sienos viduriu. Rytinėje sienoje būta vartų su dar vienu bokštu, iš vidaus prišlietu prie sienos rytinės dalies, su buvusių vartų arka (restauruota). Jo yra tik nedidelės liekanos. Antrieji vartai buvo ties vakarinės sienos viduriu.

Medininkų pilis laikoma seniausiu pilies tipu Baltijos regione. Manoma, kad ji buvo pastatyta XIII a. Ši pilis, minima nuo 1311–1313 m., atliko gynybinę funkciją – išorės priešui atremti. Didžiausią reikšmę pilis

Restauruota Medininkų pilies dalis

turėjo XIV a. pabaigoje – XV a. pradžioje. Nuo XV a. pabaigos gynybai nebenaudota. Medininkų pilis neteko didesnės reikšmės, kai ėmė augti Vilniaus miestas. Per Medininkus keliavusio Sigizmundo Herberšteino liudijimu, 1517 m. Medininkų pilis, kaip ir į rytus nuo jos buvusi Krėvos pilis, jau buvo apleista. Labai nukentėjo XVI a. pradžioje, po pilį nuniokojusio gaisro.

1992 m., Paminklosaugos departamento ir Lietuvos kultūros fondo iniciatyva pradėta pilį tvarkyti. 1994–2000 m. buvo atstatomas pilies donžonas, konservuotos gynybinės sienos, restauruota dalis sienų XIII a. plytų mūro, sienos uždengtos apsauginiais čerpiniais stogeliais. Donžono atstatymo darbus 1993–2003 m. rėmė Amerikos lietuvių inžinierių architektų sąjungos Medininkų pilies fondas. Apie tai rašoma sąjungos leidinio „Technikos žodis“ Nr. 5. Nuo 2000 m. pilis priklauso Trakų istorijos muziejui, kuris 2006 m. parengė jos rekonstrukcijos programą. Pilies bokšte įkurtas muziejus, kuriame įrengtos keturios ekspozicijų salės. Parengta pagal Vikipedijos ir Trakų muziejaus informaciją. ■

ATMINTIES RENGINIAI

MAŽOSIOS LIETUVOS IR KLAIPĖDOS KRAŠTO LIETUVIŲ VEIKĖJAI – NACIŲ IR SOVIETŲ REPRESIJŲ AUKOS

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus kviečia į renginį, kuris vyks spalio 14 d. (šeštadienį), 12 val. Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje (Didžioji Vandens g. 2, Klaipėda).

Programoje:

- Pranešimas, skirtas Mažosios Lietuvos gyventojų genocido dienai paminėti. Skaitys istorikas, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ valdybos narys Benas Volodzka.

- Muziejuje sukurtas filmo „Garbingos Reizgių giminės atminimui“ premjera.
- Parodos „Reizgių giminės moterų kraitis“ pristatymas. Eksponuojamos Anos Dugniėnės (gim. Reizgytės) ir Marijos Končienės (gim. Reizgytės) staltiesės ir kraičio skrynia, rasta etnografinės ekspedicijos metu Dreizių k., Klaipėdos r. Marės ir Kristupo Reizgių sodyboje. Su restauravimo istorija supažindins Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto Konservavimo ir restauravimo centro restauratorė Akvilė Poškienė. ■

NAUJOS KNYGOS

Ben Shapiro

Ben Shapiro. **Autoritarinis momentas.** Valstybingumo studijų centras, V., 2023, 256 p. Knygą į lietuvių kalbą išvertė ir parengė dr. Vytautas Sinica. Autorius yra JAV politikos apžvalgininkas, politinio korektiškumo kaustomoje JAV žiniasklaidoje labai anksti išsiskyręs drąsiomis pozicijomis ir išskirtiniu argumentavimu. Jis laikomas vienu įtakingiausių JAV žiniasklaidoje. Šioje knygoje autorius kreipiasi į visuomenę, kalba apie jos problemas, apie iš jų faktiškai atimtas žodžio, sąžinės ir kitas pamatines laisves. Ben Shapiro paprastai ir vaizdingai paaiškina, kaip tai vyksta Amerikoje. Skaitytojui lieka įvertinti, ar nevyksta tas pats ir Lietuvoje. ■

Naujos knygos viršelis

SVEIKINIMAI

SVEIKINAME „Mokslo Lietuvos“ redakcinės kolegijos aktyvų narį Algirdą Miką Žemaitaitį gražaus 80-mečio proga. Linkime ilgų, darbinių ir kūrybinių metų.

Lietuvos mokslininkų sąjunga ■

MOKSLO RENGINIAI

31-oji Baltijos mokslo istorijos ir filosofijos konferencija vyks 2024 m. birželio 13–15 d. Estijoje, Tartu universitete. Konferencijos tema – „Mokslo instrumentai mokslo, technikos ir medicinos istorijoje bei filosofijoje“. Konferencijos kalba – anglų. Pranešimų santraukų (iki 300 žodžių) organizatoriai laukia iki 2024 m. sausio 25 d. ■

PRO MEMORIA

Kalbininkas dr. Antanas Balašaitis 1931 04 15 – 2023 07 25

Antanas Balašaitis gimė 1931 m. balandžio 15 d. Balnių kaime (Jurbarko r.). 1949 m. baigęs Eržvilko gimnaziją, 1949–1950 m. dirbo Tverų mokykloje. 1950–1952 m. mokėsi Klaipėdos mokytojų institute. Kurį laiką dėstė lietuvių kalbą Kartenos vidurinėje mokykloje. 1954–1956 m. studijavo Vilniaus pedagoginiame

institute. 1957–1960 m. buvo Lietuvių kalbos ir literatūros instituto aspirantas. 1961 m. apgynė filologijos mokslų daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos terminų istorija“.

Po aspirantūros studijų pasilikęs dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros institute, Žodynų skyriuje, A. Balašaitis išitraukė į ■ Nukelta į 12 p.

PRO MEMORIA

Kalbininkas dr. Antanas Balašaitis

1931 04 15 – 2023 07 25

■ Atkelta iš 11 p.

didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ rašymą, vėliau ir redagavimą. Jis buvo Lietuvių kalbos žodyno autorius (VIII–X t., 1970–1976) ir redaktorius (XI–XIV t., 1978–1986). Kartu su kitais žodyninkais parengė papildytą ir pataisytą „Lietuvių kalbos žodyno“ instrukciją (1963, 1983). Kalbos faktų rinkimo programoje (1983) paskelbė išsamią žodžių

rinkimo instrukciją. 1962–1975 m. parašė daugiau nei 800 žodyno puslapių, redagavo kitų kolegų parašytus tekstus. Vadovavo žodžių rinkimo ekspedicijoms (1968–1984), užrašė apie 20 tūkst. žodžių. Šiame skyriuje išdirbo 25 metus.

1971–1989 m. A. Balašaitis su kitais redagavo periodinį leidinį „Mūsų kalba“. 1985 m. pradėjo dirbti Mokslo ir enciklopedijų leidykloje, 1985–1991 m. buvo Filologijos

redakcijos vedėjas. Kartu su kitais parengė enciklopedinį žinyną „JAV lietuviai“ (I–II t., 1998–2002), rašė straipsnius Mažosios Lietuvos enciklopedijai ir Visuotinei lietuvių enciklopedijai. Redagavo žodynus: „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ trečiąjį leidimą (1993), D. Urbo „Martyno Mažvydo raštų žodyną“ (1996), „Senąjį Konstantino Sirvydo žodyną“ (1997), A. Vidugirio „Zielės šnektos žodyną“ (1998). Parašė mokslo

populiarinio knyga apie lietuvių žodynų istoriją „Žodžiai ir žodynai“ (1984, 2018)

2011 m. A. Balašaitis apdovanotas Petro Būtėno premija, 2016 m. – Jurbarko rajono savivaldybės ženklu „Už nuopelnus Jurbarko kraštui“ Parengta pagal *Visuotinę lietuvių enciklopediją, laikraštį „Mūsų kraštas“ ir kt.*

Solistė Aldona Stempužienė 1927 05 27 – 2023 07 21

Liepos 21 d., sulaukusi 97-erių metų, Anapilin išėjo iš Jurbarko krašto kilusi Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių dainininkė (mecosopranas) Aldona Butkutė-Stempužienė.

Aldona Butkutė (Stempužienė-Švedienė) gimė 1926 m. gegužės 27 d. Skirsnemunėje. Jos tėvai Benediktas ir Pranciška Butkai buvo Skirsnemunės mokyklos mokytojai. Aldona

mokėsi Jurbarko „Saulės“ gimnazijoje. Jos tėvas Benediktas Butkus sovietų buvo suimtas per pirmąją Lietuvos okupaciją 1940 m. ir ištremtas į Sibirą. Aldona su motina, seserimi Nijole ir dar mažu broliu Raimonu iš Lietuvos pasitraukė, prieš mūsų kraštą vėl okupuojant sovietams. 1944 m. gyveno pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, kur pradėjo dainuoti Čiurlionio ansamblyje, lietuvių dainų ir šokių kolektyve,

įkurtame sąjungininkų okupuotos Vokietijos Prancūzijos sektoriuje. A. Butkutė ištekėjo už šio ansamblio pirmininko Juozapo Stempužio. 1948 m. šeima emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas ir apsigyveno Klivlande, Ohajuje (angl. *Cleveland, Ohio*), kur Aldona vėl prisijungė prie Čiurlionio ansamblio.

Nuo 1949 m. Aldona Stempužienė mokėsi pas L. Robesoną, nuo 1955 m. – C. Caffarelli operos studijoje Klivlande. 1954–1964 m. ji, kaip solistė, koncertavo su Čiurlionio ansambliu, dainavo pagrindines partijas C. Caffarelli operoje, Čikagos lietuvių operoje, Čikagos lyrinėje operoje. Sukūrė vaidmenų G. Verdi operose „Aida“, „Rigoletas“, „Trubadūras“, „Don Karlas“, G. Bizet „Karmen“, Ch. Gounod „Faustas“, P. Mascagni „Kaimo garbė“, K. V. Banaičio „Jūratė ir Kastytis“, D. Lapinsko „Lokys“, „Maras“ ir kitose operose.

1956 m. Klivlande A. Stempužienė surengė pirmąjį solinį koncertą. 1958 m. buvo viena iš „Metropolitan Opera“ teatro Niujorke konkurso finalininkų. Koncertavo su simfoniniais orkestrais. Atliko J. Gruodžio, K. V. Banaičio, V. Jakubėno, S. Šimkaus,

A. Račiūno, J. Švedo, D. Lapinsko dainų, Jungtinės Amerikos Valstijose surengė religinės muzikos koncertų. Koncertavo Jungtinės Amerikos Valstijose, Kanadoje, Lotynų Amerikoje, Vokietijoje.

1975 m. Aldona ištekėjo už kompozitoriaus Jono Švedo.

Nuo 1988 m. dėstė dainavimą Klivlando muzikos mokykloje. Nuo 1992 iki 2010 m. buvo lietuvių radijo programos „Tėvynės garsai“ direktorė Klivlande. 1989 m. dainavo „Sugrįžimo“ festivalyje Lietuvoje. Įrašė keturis albumus, kuriuose skamba operos, lietuvių liaudies ir XX a. modernioji muzika bei romansai.

A. Stempužienė buvo įvertinta dienraščio „Tribune“ surengto muzikos festivalio Čikagoje I vieta ir aukso medaliu kontraltų grupėje, 1995 m. – Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos Muzikos premija, 2006 m. apdovanota Gedimino ordino Karininko kryžiumi, Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių bendruomenės Kultūros tarybos Muzikos premija (1995), Gedimino ordino Karininko kryžius (2006).

„Mokslo Lietuvos“ prenumerata

„Mokslo Lietuva“ yra akademinės bendruomenės laikraštis, leidžiamas nuo 1989 m. vasaros. Laikraščio leidėjas – Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS). Nuo 2022 metų sausio „Mokslo Lietuva“ leidžiama tik elektroniniu

variantu (PDF formatu), kuris siunčiamas į Jūsų nurodytą elektroninį paštą tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje. Per metus išleidžiami 22 numeriai – po du numerius per mėnesį (išskyrus rugpjūtį). Leidinio metinė prenumerata – 20 eurų. Užsisakyti laikraštį galima nuo bet kurios dienos, nelaukiant einamųjų metų pabaigos. Sumokėję prenumeratos mokesčių, nepamirškite pranešti redakcijai savo elektroninio pašto adresą, kuriuo pa-

geidaujate gauti laikraštį. Mūsų el. pašto adresas: mokslolietuva@gmail.com

Prenumeratos mokesčių pervedamas į laikraščio leidėjo – UAB „Mokslininkų laikraštis“ – sąskaitą. Įmonės kodas – 123218653, atsiskaitomoji sąskaita – LT81 7300 0100 0242 3598, AB „Swedbank“. Nurodoma mokėjimo paskirtis – ML prenumerata. Į šią sąskaitą taip pat pervedamas užmokestis už laikraščio paslaugas: skel-

bimus, reklamą, užsakomuosius straipsnius.

Finansinę paramą „Mokslo Lietuvai“ (metinę pajamų mokesčio dalį, aukas ir kt.) prašome pervedsti Lietuvos mokslininkų sąjungai. **Įmonės kodas – 111959769, atsiskaitomoji sąskaita – LT70 7300 0100 0244 9695, AB „Swedbank“.** Lietuvos mokslininkų sąjunga

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

alkas.lt

POZICIJA

ATEITIS KURIAMA ŠIANDIEN
ŠIANDIEN

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei nei visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169